

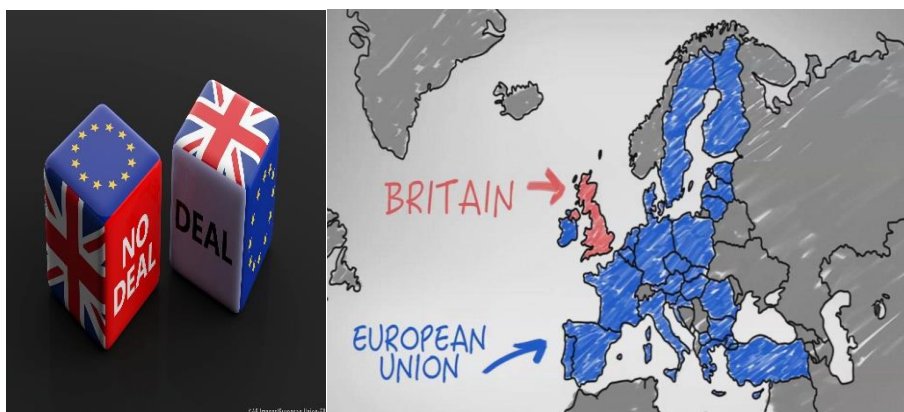
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ



ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «Οι συνέπειες τού επικείμενου *Brexit* στην ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών».

ΥΠΟ ΣΠΟΥΔΑΖΟΝΤΑ: Δημήτριο Π. Κυριακαράκο, Δικηγόρο [LLB Honors - London South Bank University; LLM Merit in *International & Comparative Business Law* - London (ex Guildhall) Metropolitan University].



(Πηγή εικόνων: η αριστερή εικόνα προέρχεται από την ιστοσελίδα τού Ευρω-κοινοβουλίου, η δεξιά εικόνα προέρχεται από την ιστοσελίδα τού ειδησεογραφικού δικτύου ABC.)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ» 2018-2019.

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΣΧΕΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ» - **ΣΧΕΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:** «Ευρωπαϊκό Εταιρικό Δίκαιο» Εξαμήνου II.

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗΡΙΑ – 3/ ΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: κ. Μαρία Μενγκ – Παπαντώνη, αν. Καθηγήτρια· κκ. Χαρίσιος Ταγαράς, Καθηγητής-Κοσμήτωρ· Βασίλειος Χατζόπουλος, Καθηγητής.

Η παρούσα Πραγματεία εκπονήθηκε εξ ολοκλήρου υπ' εμού τού ιδίου, εν Αθήναις εν έτει 2019, ως προϋπόθεση τής αξιολόγησης μου για την απονομή τού *Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην κατεύθυνση «Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Πολιτική»*, από το Πάντειο Πανεπιστήμιο – Τομέα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών.

Δηλώνω υπευθύνως πως έχω αξιοποιήσει το περιεχόμενο τής βιβλιογραφίας και τις σκέψεις που έχουν αναπτυχθεί, για το αντικείμενο τής Πραγματείας, κατά τας αρχάς τής ακαδημαϊκής δεοντολογίας τηρούμενος μακράν τού πλαγιαρισμού και της οιασδήποτε μορφής λογοκλοπής, άμεσης ή έμμεσης.

Επιφυλάσσομαι δε παντός πνευματικού δικαιώματος επί τής παρούσης.

Ο υπεύθυνα Δηλών και παραδίδων,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα	(i)
Περίληψη/ Abstract	(ii)
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο – Σκοπός τής Πραγματείας/ θεμελιώδεις νομικές έννοιες	
Εισαγωγή	σελ. 1-2
1.1. Η ελευθερία εγκατάστασης ως έννομο δικαίωμα-«διαμορφωτής» τού δικαίου εταιρειών της Ένωσης	σελ. 3-7
1.2. <i>Hard(/ clean) Brexit</i> και ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών: άμεσες συνέπειες	σελ. 8-11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο – Με δεδομένο το <i>hard Brexit</i>	
2.1. Οι <i>Ltds</i> ενώπιον τής θεωρίας τής καταστατικής έδρας	σελ. 15-20
2.2. Οι <i>Ltds</i> ενώπιον τής θεωρίας τής πραγματικής έδρας	σελ. 21-22
2.3. Οι επιπτώσεις για τις εταιρείες με δευτερεύουσα εγκατάσταση στο Η.Β.	σελ. 21-22
<i>Interim</i> επισημάνσεις	σελ. 23
2.4. Η ιδιάζουσα κατηγορία των χρηματοπιστωτικών εταιρειών	σελ. 24-25
<i>Interim</i> συμπερασματικές παρατηρήσεις	σελ. 25-26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο – <i>Brexit</i> και διασυννοριακές αναδομήσεις	
3.1. <i>Brexit</i> και συνέπειες για τις συγχωνεύσεις	σελ. 29-31
3.2. <i>Ltds</i> και Ευρωπαϊκή Εταιρεία	σελ. 32
3.2.1. Η φιλοσοφία και η σκοπιμότητα τού εταιρικού μορφώματος	σελ. 32
3.2.2. Οι συνέπειες για την Ευρωπαϊκή Εταιρεία	σελ. 33-34
<i>Interim</i> συμπερασματικές παρατηρήσεις	σελ. 35
3.3. Οι συνέπειες για τη διασυννοριακή πτώχευση	σελ. 36-38
<i>Interim</i> επισημάνσεις	σελ. 39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο – Ηνωμένο Βασίλειο, <i>E.F.T.A.</i> & ελευθερία εγκατάστασης	
4.1. Οι θεσμικές ιδιαιτερότητες τού «σκέλους» <i>E.F.T.A.</i>	σελ. 40
4.2. <i>BrEEAxit</i> ;	σελ. 40- 42
Τελικές συμπερασματικές επισημάνσεις	σελ. 43-44
ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ/ ANNEX	σελ. 45-48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 49-51

Προλογικό σημείωμα

Λέγεται ευρύτερα πως η δια βίου μάθηση μάς τηρεί πνευματικά αειθαλείς. Το *Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Πολιτική»* 2018-2019 τού Παντείου Πανεπιστημίου, στο πλαίσιο τού οποίου εκπονήθηκε η παρούσα Πραγματεία, το παρακολούθησα ως δικηγόρος ασκών ελεύθερο επάγγελμα, είκοσι σχεδόν έτη μετά τον επαναπατρισμό μου από τις εν Μ. Βρετανία νομικές σπουδές μου με ειδίκευση στο *Διεθνές και Συγκριτικό Δίκαιο Επιχειρήσεων*.

Ως φοιτητής ξανά λοιπόν απήλαυσα ξανά την ηθική στήριξη τής μητέρας μου, Λίζας, όπως τότε στην μικρή μου γκαρσονιέρα στο κεντρικό Λονδίνο παραμονές των Χριστουγέννων και της εξεταστικής οπότε μου παρασκεύαζε τα μελομακάρονα σε έναν παλαιάς τεχνολογίας αγγλικό φούρνο. Την ευχαριστώ όχι μόνο ως υιός αλλά και ως φίλος, και γιατί με ενθαρρύνει να διεκδικώ τη γνώση και την αυτοβελτίωση εν καιρώ θεληματικής αμάθειας και ενσυνείδητης μετριότητας.

Ευχαριστώ όμως και την επιβλέπουσα την Πραγματεία Καθηγήτρια, κ. Μ. Μενγκ – Παπαντώνη που ψυχογράφησε τα ενδιαφέροντα μου και συνάμα την ιδιοσυγκρασία τού δικηγόρου τής πράξης.

Μετά από αυτό το διεπιστημονικό αλλά και διακλαδικό ταξίδι διανόησης αισθάνομαι αδιαμφισβήτητα πιο αειθαλής.

Κηφισιά, Αττικής 20.12.2019

Περίληψη/ Abstract

Η ολοσχερής *αποχώρηση* τού Ηνωμένου Βασιλείου (Η.Β.) από την *Ευρωπαϊκή Ένωση* (Ε.Ε.) είναι σφόδρα επικείμενη. '*Αποχώρηση*', ιδίως εν περιπτώσει μη επίτευξης «ειδικής συμφωνίας» εντός τής εκ των *Συνθηκών* προβλεπόμενης προθεσμίας, σημαίνει ανάκτηση ιδιότητας *τρίτης χώρας*, δηλαδή χώρας κειμένης εκτός του πλαισίου των *Συνθηκών* κατά συνέπεια τού *κοινοτικού κεκτημένου* και της *εσωτερικής αγοράς*. Αναπόσπαστο τμήμα τού *κοινοτικού κεκτημένου* συστήνει, *inter alia*, και το *δίκαιο εταιρειών* τής Ε.Ε. το οποίο «κωδικοποιήθηκε» υπό την *Οδηγία 2017/ 1132* δια την *εναρμόνιση* τής εν γένει λειτουργίας των ανά την *Ένωση κεφαλαιουχικών εταιρειών* και της επενέργειάς τους στην *εσωτερική αγορά*. Ομοίως ισχύει και για τις *διατάξεις για τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις και πτωχεύσεις* και για την *Ευρωπαϊκή Εταιρεία* (Ευρ.Ετ.) οι οποίες προσέδωσαν νέα ώθηση και ευελιξία στην ανά την *Ένωση κινητικότητα* των *κεφαλαιουχικών εταιρειών* ούτως ώστε οι τελευταίες να δύνανται να *δομούνται* και να *αναδομούνται* σε περιβάλλον πλησίον τής επίτευξης των οικονομικών τους σκοπών. Η Πραγματεία επιδιώκει να εκτιμήσει τις επιπτώσεις τού *Brexit* στο *απόλυτο δικαίωμα* τής *ελευθερίας εγκατάστασης στην Ε.Ε.* το οποίο ακόμα απολαμβάνουν ως έννομο αγαθό οι *κεφαλαιουχικές εταιρείες με καταστατική έδρα* στο Η.Β., οι *Limiteds (Ltds)*, και να ανιχνεύσει το τοπίο τής «επομένης ημέρας» πιθανολογώντας τον βαθμό απώλειας τού «*κινητικού*» πλεονεκτήματος των εταιρειών αυτών. Επικουρικώς, επιδιώκει να εκτιμήσει τις επιπτώσεις τού *Brexit* για τις εταιρείες με *καταστατική έδρα* στην Ε.Ε. και *δευτερεύουσα εγκατάσταση* στο Η.Β.

The United Kingdom's (U.K.) full *withdrawal* from the *European Union* (E.U.) is more imminent than ever before. '*Withdrawal*', especially in the event of a non-conclusion of a so called "special agreement", within the withdrawal time limits as set by the *Treaties*, in fact means the recovery of the *third country* status, i.e. country beyond the ambit of the *E.U. legal order* and the *acquis communautaire*, as a result, and consequently non-component of the *internal market*. The *E.U. Company Law* is, *inter alia*, encapsulated within the *Directive 2017/ 1132* which *harmonizes* the general function of *E.U. based limited liability companies* and their circulation within the *internal market* in particular. Furthermore, the *provisions* pursuant to the *cross border mergers* and *insolvency* and to the *European Company* (S.E.) boosted the *corporate mobility* for *E.U. based entities* so that the latter can be *constructed* and *reconstructed* within the necessary proximity to the area and source of their economic interest. The Dissertation aims at assessing the *Brexit* repercussions upon the *absolute right of establishment* U.K. based corporations, *Limiteds (Ltds)*, still enjoy and at attempting the scanning of the "day after" landscape while estimating the extend of "*mobility*" advantage loss for these *corporations*. In supplement, it aims at assessing the *Brexit* repercussions upon the *E.U. based corporations* with U.K. *secondary establishment*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – Σκοπός τής Πραγματείας/ θεμελιώδεις νομικές έννοιες

Εισαγωγή

Η *αποχώρηση* του Ηνωμένου Βασιλείου (Η.Β.) από την *Ευρωπαϊκή Ένωση* (Ε.Ε.) παρά τις επανειλημμένες παρατάσεις, και τις διαβουλεύσεις επί διαβουλεύσεων τού υπό *αποχώρηση* κράτους-μέλους με τους Θεσμούς, πιθανολογείται σφόδρα ως αναπόφευκτη διεθνής πολιτική εξέλιξη, πρωτοφανής δε για τα εξήντα τέσσερα έτη ζωής της Ε.Ε, εκτός φυσικά ανατρεπτικού απροόπτου καθότι γίνεται ευρύτερα δεκτό πως στις δημοκρατικές διαδικασίες δεν υφίστανται αδιέξοδα. '*Αποχώρηση*', σημαίνει, εν τη μη επιτεύξει «ειδικής συμφωνίας», δηλαδή εν περιπτώσει τού λεγομένου '*hard Brexit*', ανάκτηση *status τρίτης χώρας*, δηλαδή χώρας κειμένης εκτός του νομικού πλαισίου των *Συνθηκών* και συναφώς εκτός του πλαισίου τού *δευτερογενούς δικαίου* τής Ε.Ε., του λεγομένου *κοινοτικού κεκτημένου*, εκτός της *εσωτερικής αγοράς* και ασφαλώς εκτός του ελεγκτικού πεδίου τού *Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Δ.Ε.Ε.). Δηλαδή, το Η.Β. την «επομένη ημέρα» τής *αποχώρησής* του θα συμβάλλεται εφεξής με την Ε.Ε., και με τις συνιστώσες αυτήν χώρες, ως ένα ακόμα κράτος-μέλος τού *Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου* (Π.Ο.Ε.) με διεθνείς σχέσεις υποκειμένες στο εν γένει *δημόσιο διεθνές δίκαιο* και στο *δίκαιο των συνθηκών* ειδικότερα.

Η *αποχώρηση* μοιραία θα σημαίνει, *inter alia*, την απώλεια των ευεργετικών για την ανά την *εσωτερική αγορά εταιρική κινητικότητα* διατάξεων που μας παρέχονται από τα άρθρα 49, 54 και 55 τής *Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Σ.Λ.Ε.Ε.) αναφορικά με την *ελεύθερη κυκλοφορία και εγκατάσταση* σε συνδυασμό με την *Οδηγία 2017/ 1132* και τις διατάξεις για τις *διασυνοριακές συγχωνεύσεις και πτωχεύσεις*, οι οποίες παρέχουν το πλαίσιο *εναρμονισμού* των εθνικών εταιρικών δικαίων, όπως έχουν κατά καιρούς δυναμικά ερμηνευτεί υπό τον «ακτιβισμό» τού Δ.Ε.Ε. Ο ερμηνευτικός δικαστικός «ακτιβισμός» ο οποίος, όπως εν συνεχεία θα δούμε, καθιέρωσε το *sanctity* τής *ελευθερίας εγκατάστασης* ως *απολύτου δικαιώματος* είχε ως συνέπεια το Η.Β. να αναδειχθεί, κατά την τελευταία εικοσαετία, σε δημοφιλή προορισμό ίδρυσης *κεφαλαιουχικών εταιρειών*, των περίφημων *Limiteds (Ltds)*, λόγω των συνοπτικών ιδρυτικών διαδικασιών και των ελάχιστων κεφαλαιακών απαιτήσεων που προβλέπονται, από το *αγγλικό εταιρικό δίκαιο*, για την σύστασή τους. Η *καταστατική έδρα* στο Η.Β. και η *δευτερεύουσα εγκατάσταση*, είτε διά *θυγατρικής* είτε διά *υποκαταστήματος/ πρακτορείου*, σε έτερο κράτος-μέλος διαμορφώνουν ένα πεδίο δράσης *ιδιαιζόντως ευέλικτο* για τον επιτηδευματία με *διασυνοριακή κερδοσκοπική φιλοδοξία*. Η *ελευθερία εγκατάστασης* ως *απορρέουσα* εκ του *δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας* για τα *φυσικά πρόσωπα* τα φέροντα την *ιθαγένεια της Ένωσης* και κατ' *αναλογία* για τα *νομικά πρόσωπα* τα φέροντα την *ιθαγένεια* τού κράτους-μέλους τής *καταστατικής έδρας* συστήνει το *θεμέλιο* για την *ενίσχυση* τού *ανταγωνισμού* και κατ' *επέκταση* για την *αέναη ενδυνάμωση* τής *εσωτερικής αγοράς*. Η τελευταία δεν νοείται άνευ των *ελεύθερα διακινουμένων* στην ευρύτητά της *κεφαλαιουχικών εταιρειών*.

Η Πραγματεία επιδιώκει να εκτιμήσει τις συνέπειες τού *Brexit* στην *ελεύθερη κυκλοφορία* των *Ltds*. Ποια τύχη πιθανολογείται για τις εταιρείες αυτές και ποια αντιμετώπισή τους από τα κράτη-μέλη που φιλοξενούν τη *δευτερεύουσα εγκατάστασή* τους όταν πια οι εταιρείες αυτές θα εδρεύουν σε *τρίτη χώρα* και συναφώς δεν θα φέρουν την *ιθαγένεια της Ένωσης*; Επικουρικώς, τι μέλλει γενέσθαι με τις *κεφαλαιουχικές εταιρείες* που εδρεύουν στην *Ε.Ε.* και διατηρούν *δευτερεύουσα εγκατάσταση* στο *Η.Β.*;

Λόγω τής «διαρκούσης» επικαιρότητας τού θέματος, η Πραγματεία αξιοποιεί εκτιμήσεις και πορίσματα κυρίως από πρόσφατη αγγλική βιβλιογραφία, με ιστορικές σημειολογικές αναφορές όμως στο υφιστάμενο καθεστώς το οποίο έχει «υφάνει» η δυναμική νομολογία τού *Δ.Ε.Ε.*. Με αυτά τα γνωσιακά «εργαλεία» επιδιώκει να εκτιμήσει τις συνέπειες τού σφόδρα πιθανολογούμενου *hard Brexit* για την *ελευθερία εγκατάστασης των εταιρειών* και να σκιαγραφήσει το αύριο τού επιχειρηματικού περιβάλλοντος που έχει διαμορφωθεί με επίκεντρο το *Η.Β.* ως μέχρις σήμερα δημοφιλή προορισμό ίδρυσης *κεφαλαιουχικών εταιρειών*.

Η Πραγματεία λαμβάνει υπόψη της την μέχρις στιγμής διαμορφωθείσα «δήλωση βουλήσεως» από μέρος τής πολιτείας τού *Η.Β.*. Με βάση αυτή και μόνο, αποφεύγοντας δε να εμφιλοχωρεί σε αναλύσεις των σεναρίων «επομένης ημέρας» που ευσύνοπτα εν συνεχεία αναφέρονται ως προτάσεις και μόνο των *Γενικών Διευθύνσεων Εσωτερικών και Εξωτερικών Πολιτικών τής Ένωσης* πλην όμως αποτελούν αντικείμενο δικαιο-πολιτικού είδους πραγματείας, ο γράφων θα επιδιώξει να στοιχειοθετήσει πως η *αποχώρηση από την Ε.Ε.* θα σημάνει το τέλος για την *ελευθερία εγκατάστασης των εταιρειών* τουλάχιστον όπως την γνωρίζουμε από τις *Συνθήκες*.

1.1. Η ελευθερία εγκατάστασης ως έννομο δικαίωμα-«διαμορφωτής» τού δικαίου εταιρειών της Ένωσης

Η ελευθερία εγκατάστασης προκρίνεται από τις *Συνθήκες*, ουχί ως αυτοτελές έννομο αγαθό αλλά ως απορρέον τού δικαιώματος στην *ελεύθερη κυκλοφορία*². Το πρώτο, δηλαδή, πηγάζει από το δεύτερο, για την ακρίβεια συνέχεται του δευτέρου. Εν προκειμένω, η *ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων* δύναται να αναλυθεί σε τρία επιμέρους δικαιώματα: το δικαίωμα διέλευσης των συνόρων και διαμονής/ εγκατάστασης σε έτερο κράτος-μέλος, το δικαίωμα ανάληψης στο «κράτος υποδοχής» *διαρκούς*³ οικονομικής δραστηριότητας, μισθωτής ή μη, και το δικαίωμα *ίσης μεταχείρισης* ανεξαρτήτως *ιθαγενείας* κατά την ενάσκηση τής εν λόγω δραστηριότητας⁴. Αμφότερα τα δικαιώματα καλύπτουν από κοινού την ιδιωτική σφαίρα των οικονομικών δραστηριοτήτων⁵. Ο όρος ‘μη μισθωτή δραστηριότητα’ θέτει την απαραίτητη εννοιολογική διάκριση από το δικαίωμα στην *ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων*. ‘Μη μισθωτός’, δύναται να είναι ένα *φυσικό πρόσωπο* ελεύθερος επαγγελματίας ή ατομικός επιτηδευματίας⁶, ή ένα *νομικό πρόσωπο*, εν προκειμένω *κεφαλαιουχική εταιρεία* ή εταιρεία με σκοπό την αποκομιδή οικονομικού πλεονάσματος εν γένει, με *καταστατική έδρα* σε κάποιο εκ των κρατών-μελών της Ένωσης⁷ και συναφώς με *ιθαγένεια τής Ένωσης* και με *πρωτογενή εγκατάσταση* εντός τής Ένωσης. Η *δευτερογενής εγκατάσταση* δύναται να πραγματοποιηθεί στο «κράτος-μέλος υποδοχής» είτε διά *υποκαταστήματος*, είτε διά *πρακτορείου*, είτε διά *θυγατρικής* πλήρους ή κατά μετοχική πλειοψηφία κυριότητας τής μητρικής, είτε διά *συμμετοχής* στο κεφάλαιο εταιρείας⁸ με *καταστατική έδρα* στο «κράτος-μέλος υποδοχής», δυνάμενης να θεμελιώσει δικαίωμα στη διανομή των κερδών. Η *ελευθερία* καλύπτει ασφαλώς και την περίπτωση μεταφοράς τής *πρωτογενούς εγκατάστασης* σε έτερο τής ίδρυσης κράτος-μέλος. ‘*Εγκατάσταση*’, δηλαδή σημαίνει, εν πάση περιπτώσει, ανάπτυξη επιχειρηματικού *going concern* σε έτερο τής ίδρυσης κράτος-μέλος.

¹ *AA 49, 54, 55 – Σ.Α.Ε.Ε.*

² *A. 21 – Σ.Α.Ε.Ε.*

³ *Factortame II C-221/ 89*, εν σχέσει με την απαίτηση για *διαρκή και ενεργό συμμετοχή* των εταιρειών στην οικονομική ζωή στο «κράτος-μέλος υποδοχής».

⁴ Ταγαράς, Χ., «*Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων*», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σ.86.

⁵ Μενγκ-Παπαντώνη, Μ. & Ταγαράς, Χ., «*Η κατ’ άρθρο 26.2 ΣΛΕΕ εσωτερική αγορά. Ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων*», Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σ. 170.

⁶ *Gebhart C-55/ 94*, εν σχέσει με εγκατάσταση δικηγόρων σε έτερο κράτος-μέλος.

⁷ *AA. 49.2, 54.2 – Σ.Α.Ε.Ε.*

⁸ *A.55.1 – Σ.Α.Ε.Ε.*

Η φιλοσοφία τού δικαίου η οποία διαπνέει τις *ελευθερίες* ως άνω κατατείνει στο ότι η οντότητα, φυσική ή νομική, η οποία φέρει την *ιθαγένεια τής Ένωσης* δικαιούται να μεταβαίνει όπου η τελευταία εκτιμά πως υφίσταται ευκαιρία για οικονομική ανάπτυξη στην ευρύτητα τής *εσωτερικής αγοράς* άνευ επιβολής στη δράση της *δυσανάλογων* εθνικών περιορισμών, από μέρους του «κράτους-μέλους υποδοχής», που αντιβαίνουν στην *αρχή της ίσης μεταχείρισης*.

Για τις εταιρείες ειδικά, το Δ.Ε.Ε. στάθηκε ιδιαζόντως δυναμικό, ως θεματοφύλακας τού *απολύτου δικαιώματος στην ελευθερία εγκατάστασης*. Εν προκειμένω, μία εταιρεία συμφερόντων Δανών υπηκόων δικαιούται και συναφώς δύναται να διατηρεί *καταστατική έδρα* στο Η.Β., ως *Ltd*, και να δραστηριοποιείται εξ ολοκλήρου στη Δανία *διά υποκαταστήματος* τηρουμένου στην επικράτεια τής τελευταίας⁹. Επίσης, ολλανδική εταιρεία δικαιούται και δύναται να μεταφέρει την *έδρα τής διοίκησής* της στη Γερμανία χωρίς να προϋποτίθεται η κατάργηση τής *νομικής της προσωπικότητας*, δηλαδή χωρίς να υποχρεούται να ιδρυθεί εκ νέου ως εταιρεία υπό τας διατάξεις τού γερμανικού εταιρικού δικαίου¹⁰. Περαιτέρω, εταιρεία ιδρυθείσα «τυπικά» ως αγγλική *Ltd* με εξ ολοκλήρου δραστηριότητα στις Κάτω Χώρες *διά υποκαταστήματος* τηρουμένου στην επικράτειά τους δικαιούται να μην υπόκειται σε εθνικές απαιτήσεις διαφάνειας *ανάλογες* με εκείνες που αφορούν τις εταιρείες με *καταστατική έδρα* στις Κάτω Χώρες ή τα *υποκαταστήματα* τα προερχόμενα από εταιρείες *τρίτων χωρών*¹¹. Στην δε περίπτωση των *διασυνοριακών συγχωνεύσεων*, λουξεμβουργιανή εταιρεία δικαιούται και δύναται να εγκατασταθεί στη Γερμανία *διά συγχωνεύσεως* με γερμανική άνευ προϋπόθεσης προηγούμενης *λύσης*¹². Το σημείο το οποίο το Δ.Ε.Ε. δεν «αγγίζει» είναι η *νομική προσωπικότητα* η οποία «γεννάται» από το εθνικό δίκαιο, το δίκαιο τής *ιθαγενείας* της, που καθορίζει τη συνέχειά της¹³.

Το Δικαστήριο, διά του «ακτιβισμού» του, επιδιώκει τον συμβιβασμό δύο εθνικών θεωριών, τής *καταστατικής έδρας*¹⁴ που παρέχει στην εταιρεία την *ιθαγένεια τής Ένωσης*, και συνεπαγόμενα το «διαβατήριο» για να διαβαίνει την *εσωτερική αγορά*, με τη *θεωρία τής πραγματικής έδρας*¹⁵ που επιδιώκει να «υποτάξει» την εξ αλλοδαπής ορμώμενη εταιρεία στο εθνικό εταιρικό δίκαιο τού «κράτους-μέλους υποδοχής» τής *δευτερευούσης εγκατάστασης* η οποία όμως αντιμετωπίζεται ως *de facto πρωτεύουσα* όταν στο κράτος αυτό, ως *κέντρο συμφερόντων*, λαμβάνει χώρα η *κύρια δραστηριότητα*.

⁹ *Centros C-212/97*.

¹⁰ *Überseering C-208/00*.

¹¹ *Inspire Art C-167/01*.

¹² *Sevic C-411/03*.

¹³ Βλ. *Daily Mail C-81/87· Cartesio C-210/06· Vale C-378/10*. Βλ. αναλυτικά European Commission “*Guide to the Case Law of the ECJ, Article 49 et seq. on Freedom of Establishment*” 2017: pp. 1-28.

¹⁴ Αγγλιστί, *incorporation seat* ή άλλως *statutory seat/ θεσμοθετημένη έδρα*.

¹⁵ Αγγλιστί, *real seat*.

Η θεωρία της καταστατικής έδρας λαμβάνει ως δεδομένο τον νομικό δεσμό της εταιρείας με το κράτος ίδρυσής της ενώ διά της θεωρίας της πραγματικής έδρας το «κράτος-μέλος υποδοχής» επιδιώκει να συνδέσει την αλλοδαπή εταιρεία με την ενδογενή έννομη τάξη με την αιτιολογία πως οι αποφασιστικές ενέργειες διαχείρισης¹⁶ της εταιρείας λαμβάνουν χώρα στο κράτος αυτό το οποίο είναι κατ' ουσία το κέντρο των συμφερόντων και συνεπαγόμενα της διοίκησης της εταιρείας¹⁷. Το Η.Β. αξιοποιεί την έδρα της ίδρυσης ως σύνδεσμο με την δικαιοδοσία του, ομοίως δε και η Ολλανδία η οποία δεν επιβάλλει το δίκαιό της σε εταιρείες που έχουν ιδρυθεί κατά τας διατάξεις αλλοδαπού εταιρικού δικαίου αν και έχει θεσπίσει νομοθεσία η οποία κατηγοριοποιεί τις εταιρείες «τυπικά» αλλοδαπής ίδρυσης ως «τυπικά αλλοδαπές» ή «ψευδο-εταιρίες»¹⁸ πρακτική η οποία, καθώς άνωθεν είδαμε, έχει από τη νομολογία αντιμετωπιστεί ως καταχρηστική. Η Ιταλία θα εφαρμόσει το δίκαιο της σε εταιρείες ιδρυθείσες εντός της επικράτειας της πλην όμως προτίθεται να επεκτείνει το «βεληνεκές» τού δικαίου της και σε αλλοδαπές εταιρείες που διατηρούν την κεντρική τους διοίκηση στο έδαφός της. Η Ελβετία ενώ αξιοποιεί τη θεωρία της καταστατικής έδρας εάν η τελευταία δεν παράγει από ελεγκτικό αποτέλεσμα, θα αξιοποιήσει το μέρος της αποτελεσματικής διοικήσεως¹⁹ ως αποφασιστικό σύνδεσμο με την έννομη τάξη της. Η Σουηδία αντιμετωπίζει ως εταιρείες υποκείμενες στο δίκαιό της όσες έχουν συσταθεί εντός της επικράτειάς της και διατηρούν τουλάχιστο την καταχωρημένη στα οικεία μητρώα θέση²⁰ σε αυτήν, η πραγματική έδρα δύναται κάλλιστα να βρίσκεται στην αλλοδαπή. Η Πολωνία ακολουθεί τη θεωρία της θεσμοθετημένης έδρας²¹, οπότε ακόμα και αν μία αλλοδαπή εταιρεία έχει μεταφέρει την πραγματική έδρα των αποφάσεων²² της στην επικράτειά της, θα αντιμετωπιστεί ως εταιρεία αλλοδαπού δικαίου. Κατά το γερμανικό δίκαιο την πραγματική έδρα καθορίζει το μέρος στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι καθημερινές αποφάσεις διοίκησης²³. Η Γερμανία προτίθεται δε να αντιμετωπίσει ως (μη κεφαλαιουχικούς) συνεταιρισμούς²³ αλλοδαπές εταιρείες που λειτουργούν αποφασιστικά στην επικράτειά της. Η Αυστρία εφαρμόζει ακόμα πιο αυστηρά τη

¹⁶ Αγγλιστί, *material corporate decisions*.

¹⁷ Αγγλιστί, *center of administration/ interest*.

¹⁸ Αγγλιστί, *formally foreign ή pseudo-foreign corporations*. Βλ. αναλυτικά European Commission - LSE, “*Study on the Law Applicable to Companies*” – Final Report 2016; pp. 27-32.

¹⁹ Αγγλιστί, *place of effective management*.

²⁰ Αγγλιστί, *registered seat*.

²¹ Αγγλιστί, *statutory seat*. Βλ. αναλυτικά Böckli, P., Davies, P. et al “*The Consequences of Brexit upon Companies and Company Law*”, Cambridge University Faculty of Law, Research Paper 22/ 2017, pp. 47-62.

²² Αγγλιστί, *day-to-day administrative decisions*.

²³ Αγγλιστί, *partnerships*, Ο.Ε. ή Ε.Ε. κατά την ελληνική εκδοχή.

γερμανική μεθοδολογία καθ' ότι αντιμετωπίζοντας τις *αλλοδαπές εταιρείες* ως *συνεταιρισμούς*, ως μη έχουσες *τοπικά καταχωρημένη νομική προσωπικότητα*²⁴, δεν τους επιτρέπει να αποκτούν περουνσιακά στοιχεία στην επικράτειά της. Για τη Γαλλία η *καταχωρημένη θέση*²⁵ επαρκεί για να θεμελιώσει τον *σύνδεσμο* με την εθνική έννομη τάξη, το *lex societatis*, και το Βέλγιο αξιοποιεί την *κύρια εγκατάσταση, το κέντρο των δραστηριοτήτων* ως πρωταρχικό κριτήριο *συνδέσμου* με την εθνική έννομη τάξη έχοντας ως τελευταία εναλλακτική το κριτήριο *της θεσμοθετημένης έδρας*.

Είναι φυσικό ο εθνικός νομοθέτης να επιδιώκει επισταμένως την κατοχύρωση των συναλλαγών εντός της επικράτειάς του πόσο μάλλον όταν η τελευταία μετέχει ως συνιστώσα στο *ιδιαιζόντως «κινητικό» περιβάλλον* της *εσωτερικής αγοράς*. Αλλοίμονο όμως εάν επιτραπεί η εισαγωγή *δυσανάλογων* προς το σκοπό των *Συνθηκών* εθνικών ελεγκτικών μέτρων τα οποία κατ' ουσία θα εξομοιώνουν την εταιρεία την προερχόμενη από έτερο κράτος-μέλος με εταιρεία προερχόμενη από *τρίτη χώρα*. Μία τέτοια προσέγγιση εάν αφηνόταν δικαστικώς ανέλεγκτη, θα παρήγαγε νομική αβεβαιότητα, θα αποθάρρυνε δε την αναζήτηση ευκαιριών από τον Ευρωπαϊό επιτηδευματία και συνεπαγόμενα θα αποδυνάμωνε την *εσωτερική αγορά* ως ενιαίο πεδίο οικονομικής ανάπτυξης της *Ένωσης* προσβάσιμο εις παν *ιθαγενή της Ένωσης*.

Η *ελευθερία εγκατάστασης* είναι μία κατάκτηση των κρατών-μελών από την οποία το Η.Β. έχει «δηλώσει τη βούληση» να *αποχωρήσει*. Εάν η βούληση αυτή υλοποιηθεί στην ολότητά της, τούτο προδήλως θα σημάνει πως οι *Ltds* εφεξής θα αντιμετωπίζονται ουχί ως εταιρείες «*τυπικά αλλοδαπές*» ή «*ψευδο-αλλοδαπές*» αλλά ως *εταιρείες πραγματικά αλλοδαπές* καθ' ότι εφεξής θα εδρεύουν σε *τρίτη χώρα*. Εν τοιαύτη περιπτώσει, ο εθνικός νομοθέτης θα είναι ελεύθερος να εισάγει όποια μέτρα θα θεωρεί δόκιμα για τον έλεγχο της εν γένει λειτουργίας των εταιρειών αυτών στην επικράτειά του με αιτιολογικό την *προστασία των συναλλαγών, των συμφερόντων της Ένωσης και των καταναλωτών* που άπαντα συστήνουν *σκοπούς της Ένωσης*.

Ομοίως, το Η.Β. ως *δωσιδικία της θεωρίας τού incorporation* θα υποδέχεται τις εταιρείες με *καταστατική έδρα* στην *Ε.Ε.* ως εταιρείες εκ *τρίτων χωρών* ορμώμενες, υποκείμενες κατ' αρχήν στο δίκαιο των τελευταίων. Εάν οι *Ltds* επενεργούν στην *εσωτερική αγορά* διά *θυγατρικών*, οι τελευταίες κατά πάσα πιθανότητα θα αντιμετωπίζονται ως εταιρείες της *Ένωσης* με *αυτοτελή νομική προσωπικότητα*. Αβεβαιότητα όμως δύναται να γεννηθεί, όπως θα εξετάσουμε στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο, στις *δικαιοδοσίες της πραγματικής έδρας* όπου ελέγχεται δικαστικώς το πού *πραγματικά διοικούνται οι αλλοδαπές εταιρείες*. Τα δε *υποκαταστήματα των Ltds*, άνευ *νομικής προσωπικότητας* και *αυτοτελούς χρηματοδότησης*²⁶, θα είναι μετέωρα στο ερμηνευτικό «έλεος» του εθνικού δικαστού.

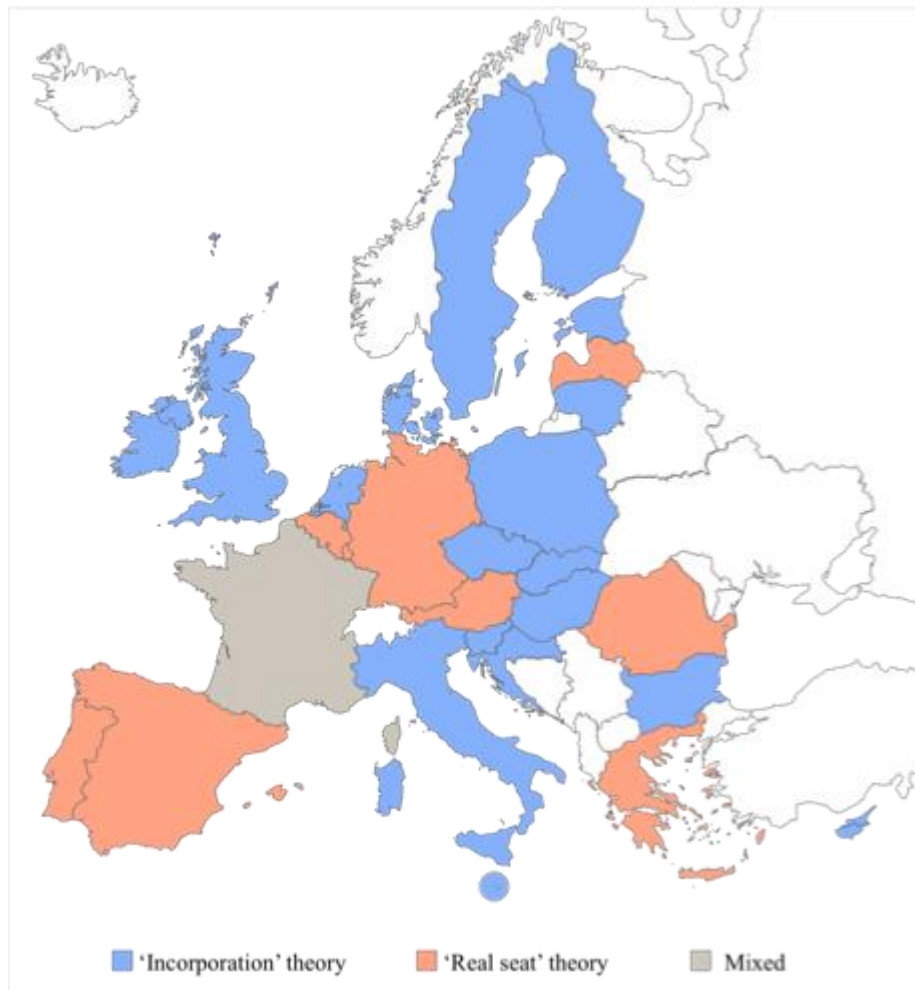
²⁴ Αγγλιστί, non-registered legal personality.

²⁵ Αγγλιστί, registered seat.

²⁶ Παπαγιάννης, Δ., «*Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο*», 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2007, σελ. 448-453.

Γράφημα 1

Σημ. Οι θεωρίες τής έδρας ‘χαρτογραφημένες’.



Πηγή: Devin, T., “*The end of a European Delaware, U.K. Ltds after Brexit*”, Master Working Paper, 2018/ 11, Maastricht Centre of European Law, p 9.

1.2. *Hard(/ clean) Brexit* και ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών: άμεσες συνέπειες

Το *A. 50* τής Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σ.Λ.Ε.Ε.) παρέχει τη δυνατότητα σε κράτος-μέλος να δηλώσει στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τη βούληση τού να αποχωρήσει από την Ένωση, δηλαδή να «καταγγείλει» τις Συνθήκες. Εντός δύο ετών από τη γνωστοποίηση αυτή, εν τη απουσία ειδικής συμφωνίας αποχώρησης, «divorce settlement» κατά τον επικρατούντα νεολογισμό, οι Συνθήκες παύουν να ισχύουν στο κράτος-μέλος το αιτηθέν την αποχώρηση ειδικά εκ της ενάρξεως ισχύος της ειδικής συμφωνίας αποχώρησης εάν εν τω μεταξύ έχει επιτευχθεί να καταρτιστεί τέτοια.

Από τη θερινή περίοδο τού έτους 2016 οπότε έλαβε χώρα το συμβουλευτικού χαρακτήρα, καθώς ορίζεται από τη συνταγματική παράδοση τού Η.Β., Δημοψήφισμα με νίκη τού «Leave», που έδειξε στην κυβέρνηση τού Η.Β. τον δρόμο προς τη λήψη τής απόφασης, η περίοδος των δύο ετών έχει παραταθεί με την ανοχή του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, κατά τα οριζόμενα στο *A. 50*, χωρίς όμως κατά το διάστημα αυτό που διανύεται να έχει καταρτιστεί συμφωνία «επομένης ημέρας» των εμπορικών σχέσεων των δύο «οντοτήτων», Η.Β. και Ε.Ε. Το περιβάλλον αυτό είναι που μας ωθεί στο να πιθανολογήσουμε το λεγόμενο ‘hard’ ή τουλάχιστον ‘clean’ Brexit.

Λαμβάνοντας δε υπόψη την ξεκάθαρη βούληση που εξέφρασε τότε η Κυβέρνηση των Συντηρητικών, τής κ. Theresa May, εφεξής το Η.Β. να μη δεσμεύεται από τις αποφάσεις τού Δ.Ε.Ε. πλην όμως να προχωρήσει σε μία «γενναία» συμφωνία «επομένης ημέρας» με την Ένωση, η οποία θα υιοθετεί τα ευεργετήματα τής ενιαίας αγοράς για «νευραλγικούς» τομείς όπως είναι ο χρηματοπιστωτικός τομέας και ο τομέας εξαγωγής οχημάτων, δεν θα ήταν άτοπο να πιθανολογούσαμε μία *μεικτή διμερή συμφωνία* «τομεακού» χαρακτήρα. Μία τέτοια συμφωνία όμως, αναμεταξύ Η.Β. και Ε.Ε, χρήζει να επικυρωθεί από τα κοινοβούλια των κρατών-μελών όπερ σημαίνει νέες διαβουλεύσεις επί διαβουλεύσεων²⁷. Οπότε το μέλλον τής εγκατάστασης των εταιρειών, ως εν γένει δυνατότητας, προμηνύεται ανησυχητικά αβέβαιο.

Σημειωτέο, οι οικονομικές ελευθερίες κατά παγία διεθνή νομολογία δεν αποτελούν *κεκτημένα δικαιώματα*²⁸ καθότι ως πηγή τους έχουν τη *συνθήκη* που τα προβλέπει, δηλαδή δεν είναι γενικά ανθρώπινα δικαιώματα. Η συμφωνία που θα διαμορφώνει την «επόμενη ημέρα», στις σχέσεις Η.Β. και Ε.Ε, χρήζει λοιπόν να περιλαμβάνει ρητές και ενδελεχείς προβλέψεις αναφορικά με την εγκατάσταση εταιρειών.

²⁷ Cervello, C.J.M. & Ribas, A.E., “The Consequences of Brexit on Companies and Company Law”, I.E. Business School, Working Paper, 27.07.2017, pp. 5-7.

²⁸ *Oscar Chinn case (United Kingdom v. Belgium) PCIJ, 13 December 1934· France v. United States, PCIJ 1952· Ahmadou Sadio Diallo, ICJ judgment of 30 November 2010*. Βλ. αναλυτικά European Parliament, Directorate General for Internal Policies, “The Consequences of Brexit on Acquired Rights”, 2017: p. 22-15.

Η διέξοδος της *European Economic Area (E.E.A.)/ European Free Trade Association (E.F.T.A.)*, εν είδει ‘soft Brexit’, έχει προταθεί, από τους Θεσμούς, ως «χρυσή τομή» μεταξύ τού να απολαμβάνει το Η.Β. τα ευεργετήματα της *Ενιαίας Αγοράς*, τού *κοινοτικού κεκτημένου* κατόπιν *transposition* και των *κανονισμών*, και τού να μην υπόκειται στον έλεγχο τού *Δ.Ε.Ε.* Η *ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών* όμως συνέχεται με την *ελεύθερη κυκλοφορία* την οποία το Η.Β. προτίθεται εφεξής να μην υιοθετεί.

Μία *συμφωνία ελευθέρου εμπορίου* στα πρότυπα της *Συμφωνίας Συνεργασίας E.E.-Ουκρανίας για την Αγορά των Υπηρεσιών*, προβλέπει την *εγκατάσταση* με όρους *most favored nation*. Η *Συμφωνία* επεκτείνει «θεματικά» το *κοινοτικό κεκτημένο* στους τομείς της ναυτιλίας, των ταχυδρομικών υπηρεσιών, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και των τηλεπικοινωνιών. Μία συμφωνία πάλι τύπου *Τελωνειακής Ένωσης E.E. – Τουρκίας* ενώ διαμορφώνει περιβάλλον *ελεύθερης διακίνησης αγαθών* δεν προβλέπει την *per se* *ελεύθερη εγκατάσταση*²⁹. Μία *συμφωνία ελευθέρου εμπορίου* ή μία *συμφωνία τελωνειακής ένωσης* ενδεχομένως να χρησίμευε για να διασώσει την λειτουργική συνέχεια, λ.χ., *going concerns* τύπου *ιαπωνικών εργοστασίων συναρμολόγησης επιβατηγών οχημάτων* στο Η.Β., πόσο μάλλον όταν έχει τεθεί σε ισχύ από τον Φεβρουάριο τού έτους 2019 η *Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας E.E.-Ιαπωνίας*. Παρ’ ότι η *Συμφωνία* διαθέτει ρητές προβλέψεις για *εναρμονισμό των πλαισίων εταιρικής διακυβέρνησης* με σκοπό την προστασία των εν γένει *stakeholders*, σιωπά ως προς το ζήτημα της *εγκατάστασης των εταιρειών*³⁰. Η φιλόδοξη και ενδελεχώς τομεακή *C.E.T.A.* ενώ παρέχει *ελευθερία εγκατάστασης* για *φυσικά πρόσωπα* που οργανώνουν και διαχειρίζονται τις διεθνείς επιχειρηματικές συνεργασίες, δεν παρέχει αντίστοιχη για τα *νομικά πρόσωπα* και τέλος η *G.A.T.S./ W.T.O.* προβλέπει *ελευθερία εγκατάστασης* και *passporting* μόνο για εταιρείες παροχής υπηρεσιών³¹.

Η *ελευθερία εγκατάστασης* όπως γεννάται από τις *Συνθήκες* συστήνει διεθνή μοναδικότητα. Ως έννομο αγαθό απολαμβάνεται αδιακρίτως από όλους τους *ιθαγενείς της Ένωσης* και παράλληλα ενδύεται τη δικαστική προστασία τού *Δ.Ε.Ε.*, του κοινού μας οιονεί «συνταγματικού» δικαστηρίου. Εφόσον όμως, η *Συμφωνία αποχώρησης* προβλέπει τη διατήρηση της *ελευθερίας*³² κατά την διαπραγματευτική περίοδο, η οποία έχει παραταθεί μέχρι τις 31.01.2020, και η *Πολιτική Διακήρυξη* προβλέπει ρητώς την ίδρυση δύο διακριτών αγορών και αντιστοίχων εννόμων τάξεων³³ στο πλαίσιο ζώνης *ελευθέρων συναλλαγών* και επίσης ρητώς μετά την *αποχώρηση* την μη ισχύ της *αρχής*

²⁹ European Parliament, Directorate General for External Policies, “*Future Trade Relations between the E.U. and the U.K.*”, 2018: p. 29.

³⁰ ΚΕΦ 15 της *Συμφωνίας*.

³¹ European Parliament, Directorate General for Internal Policies, “*The Consequences of Brexit on Services and Establishment*”, 2017: p. 11-14.

³² Α. 25 της *Συμφωνίας*.

³³ ΚΕΦ. II της *Πολιτικής Διακήρυξης*.

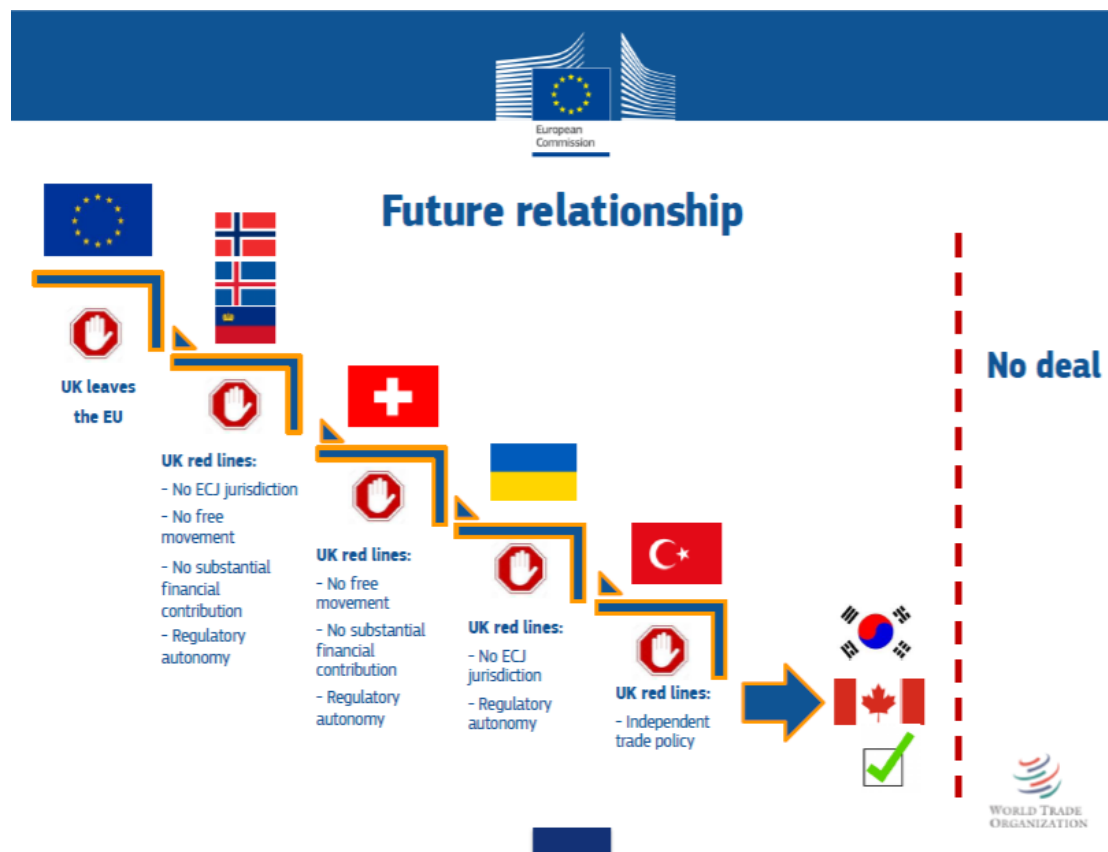
τής ελεύθερης κυκλοφορίας παρά μόνο την υπό προϋποθέσεις είσοδο για επί μακρόν παραμονή στο Η.Β. (βλ. σπουδές, έρευνα, επενδύσεις κλπ.)³⁴, είναι ασφαλές να συμπεράνουμε πως το επερχόμενο *Brexit* θα είναι τουλάχιστον ‘*clean*’ και θα αξιοποιεί εν είδει «επόμενης ημέρας» την διεθνή εμπειρία τής ενδελχώς «τομεακής» διμερούς συνεργασίας, είτε τύπου *comprehensive economic partnership*, είτε τύπου *free trade agreement*, είτε τύπου *bilateral investment treaty*.

Εν πάση περιπτώσει, στην μετά *Brexit* εποχή η εγκατάσταση εταιρειών αναμεταξύ των δύο διεθνών νομικών οντοτήτων, Η.Β. και Ε.Ε., πιθανολογείται σφόδρα να μην έχει το χαρακτήρα τού απολύτου δικαιώματος αφού θα έχει πάψει να υφίσταται η «μήτρα» τού δικαιώματος που είναι η *ελεύθερη κυκλοφορία*. Όπως τα φυσικά πρόσωπα θα χρήζει να έχουν προϋποθέσεις για να δυνηθούν να εισέλθουν στην επικράτεια τού Η.Β. προς το σκοπό τής επί μακρόν παραμονής, ομοίως πιθανόν θα ισχύει και για τα νομικά πρόσωπα τα οποία θα λειτουργούν ως «οχήματα» μεταφοράς εξαγωγικών, προς το Η.Β., πιστώσεων.

³⁴ ΚΕΦ ΙΧ τής Πολιτικής Διακήρυξης.

Γράφημα 2

Σημ. Ο βαθμός απομάκρυνσης τού Η.Β. από την *Ε.Ε.* ανάλογα με την μεθόδευση τού *Brexit* και την «επόμενη ημέρα» που θα διαμορφωθεί. Η *εγκατάσταση των εταιρειών* δύναται προδήλως να διατηρηθεί ως (υπό προϋποθέσεις) έννομο αγαθό στο επίπεδο των δύο αμέσως χαμηλότερων σκαλοπατιών.



Πηγή: Henig, D., "Sweden, UK and the EU: Managing post-Brexit Relations and Defining a new Agenda for European Competitiveness", European Center for International Trade Policy Brief 1, 2009, p. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – Με δεδομένο το *hard Brexit*

Η αποχώρηση άνευ εν τω μεταξύ επίτευξης ειδικής συμφωνίας φυσιολογικά θα σημάνει, καθώς έχει ήδη επισημανθεί, την ολική απόσπαση του Η.Β. από την *έννομη τάξη της Ένωσης*. Το Η.Β. δεν θα δεσμεύεται πλέον από τις διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου των Συνθηκών και συνεπαγόμενα από τις διατάξεις του δευτερογενούς δικαίου αναπόσπαστο τμήμα τού οποίου αποτελεί η Οδηγία 2017/ 1132 «σχετικά με ορισμένες πτυχές τού εταιρικού δικαίου». Οι πτυχές αυτές αφορούν τις προϋποθέσεις εγκυρότητας της ίδρυσης³⁵, αφορούν προβλέψεις για ενοποιημένους μηχανισμούς διατυπώσεων δημοσιότητας³⁶, περαιτέρω αφορούν προβλέψεις για τη διάθεση και ανάκληση μετοχών³⁷ και για τις μεθοδολογίες συγχώνευσης, διάσπασης³⁸ των εταιρειών, άπαντα ταγμένα στην προστασία των stakeholders. Έχει εξ υπαρχής προταθεί από πλευράς Η.Β., από την Κυβέρνηση May, μετά την αποχώρηση το δευτερογενές δίκαιο της Ένωσης το οποίο έχει όλα αυτά τα χρόνια ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο τού Η.Β., διά των οικείων μηχανισμών τού *transposition*, να ανακληθεί κυριολεκτικά με έναν νόμο της Βουλής των Κοινοτήτων, υπό προτεινόμενη ονομασία «Great Repeal Bill»³⁹. Λαμβανομένης υπόψη όμως της δεδηλωμένης βούλησης τού Η.Β. να πορευτεί εφεξής ως «εθνική» οικονομία και αγορά και να συμβληθεί εκ νέου με την Ένωση, στο πλαίσιο «γενναίας» διμερούς συμφωνίας, ως επίσης «εθνική» έννομη τάξη, δυνάμεθα να τεκμαίρουμε πως η όποια διμερής συμφωνία θα πραγματεύεται ζητήματα καλής εταιρικής διακυβέρνησης κατά πάσα πιθανότητα ουχί με τον βαθμό «ολοκλήρωσης» που χαρακτηρίζει τις διατάξεις που συναποτελούν την Οδηγία 2017/ 1132. Το παράδειγμα της Συμφωνίας Ε.Ε. – Ιαπωνίας, ως άνω, που επικεντρώνεται στη διαφάνεια και στη λογοδοσία μάς δίνει ένα δείγμα τού πως μία τρίτη χώρα μεθοδεύει με την Ένωση ζητήματα υπεύθυνης εταιρικής διακυβέρνησης. Η ειδοποιός διαφορά βεβαίως έγκειται στο γεγονός ότι το Η.Β. έχει επί σειρά δεκαετιών «οσμωθεί» με την κουλτούρα της ευρω-ενωσιακής νομοθετικής διαδικασίας οπότε το να πιθανολογούσαμε πως η όποια διμερής συμφωνία θα διακατέχεται από έντονο «άρωμα» Ένωσης δεν θα ήταν διόλου άτοπο. Περαιτέρω, λαμβανομένου υπόψη και του ότι το Η.Β. προτίθεται να διαπραγματευτεί τη διαμόρφωση περιβάλλοντος ελευθερίας συναλλαγών, δεν θα ήταν επίσης άτοπο να πιθανολογούσαμε πως θα επιτρέψει τη «λειτουργική» επέκταση τού κοινοτικού κεκτημένου στην επικράτειά του. Πέραν όμως από το όποιο wishful thinking, το γεγονός παραμένει πως με δεδομένο το *hard Brexit* η μέχρι σήμερα «ενιαιοποίηση» της λειτουργίας των κεφαλαιουχικών εταιρειών θα διαρραγεί βιαίως.

³⁵ ΤΙΤΛΟΣ Ι, ΚΕΦ ΙΙ της Οδηγίας.

³⁶ ΤΙΤΛΟΣ Ι, ΚΕΦ. ΙΙΙ.

³⁷ ΤΙΤΛΟΣ Ι, ΚΕΦ. ΙV.

³⁸ ΤΙΤΛΟΣ ΙΙ, ΚΕΦ. Ι, ΙΙ, ΙΙΙ.

³⁹ Ratio, J., & Railus, H., “The UK EU referendum and the move towards Brexit”, Maastricht Journal of European and Comparative Law 2017, Vol. 24(1) 25–42, pp. 30-32.

Τούτο οφείλεται στο ότι και αν ακόμα υποτεθεί πως το *δευτερογενές δίκαιο* της Ένωσης, το οποίο έχει καταστεί εθνικό δίκαιο διά των οικείων διαδικασιών *ενσωμάτωσης*, θεωρητικά δεν καταργείται αυτοδικαίως με την υλοποίηση του *Brexit* καθ' ότι το *A. 50* αναφέρεται επί λέξει στην 'παύση της ισχύος των *Συνθηκών*', από την επομένη του *Brexit* το *H.B.* δεν θα παρανομεί εάν αρχίσει να μην το ακολουθεί⁴⁰. Το ποιο θα είναι το αντικείμενο ενός «*Great Repeal Bill*», η ανάκληση του *δευτερογενούς δικαίου* ή η δια λόγους αποφυγής «βιαίας» αποδέσμευσης 'κωδικοποίηση'⁴¹ του μέχρις ότου να κυρωθεί νέα «εθνική» νομοθεσία στη θέση του αναμένεται να φανεί στην πορεία του «*διαζυγίου*». *Οικονομικές ελευθερίες* όμως όπως είναι η *ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών* αφορούν αυστηρά *πολίτες της Ένωσης* σε *διασυννοριακή* δράση εν αντιθέσει με *οικονομικές ελευθερίες* ενδιαφέροντος εν γένει *δημοσίου διεθνούς δικαίου* τύπου *ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων* που προβλέπονται στις *διμερείς εμπορικές συμφωνίες* ως ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι βιώσιμες οι τελευταίες⁴².

Το καθεστώς που «ύφανε» ο δικαστικός «*ακτιβισμός*», που ευσύνοπτα παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, έχει εδώ και μία εικοσαετία εκτινάξει τη δημοφιλία του *H.B.* ως προορισμού ίδρυσης *κεφαλαιουχικών εταιρειών* με αποτέλεσμα τουλάχιστο 330.000 *Ltds* να διατηρούν *δευτερεύουσα εγκατάσταση* στην Ένωση με τη Γερμανία να είναι το «*κράτος-μέλος υποδοχής*» της πλειοψηφίας των εταιρειών αυτών⁴³.

Στο κεφάλαιο αυτό πιθανολογείται το μέλλον των εταιρειών αυτών υπό τη σκιά του *hard Brexit* και αντίστροφα το μέλλον των *δευτερευουσών εγκαταστάσεων* στο *H.B.* των εταιρειών με έδρα στην Ένωση. Το επικείμενο *Brexit* αδιαμφισβήτητα ταραάζει τα «*ήρεμα νερά*» της *εσωτερικής αγοράς* και προδήλως απειλεί το *business continuity* των εταιρειών που *διακινούνται* στην «*διομολόγηση H.B. - E.E.*».

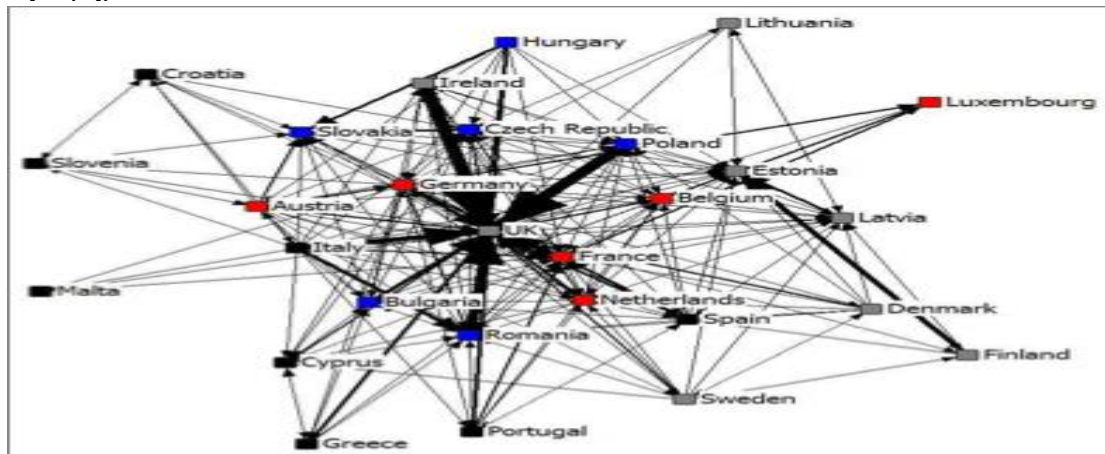
⁴⁰ Basedow, J., "Brexit and Business Law", *China-EU Law J* (2017) 5: 101–118, p. 108.

⁴¹ Αγγλιστί, *consolidation*.

⁴² Basedow, J., *ibid*, p. 109.

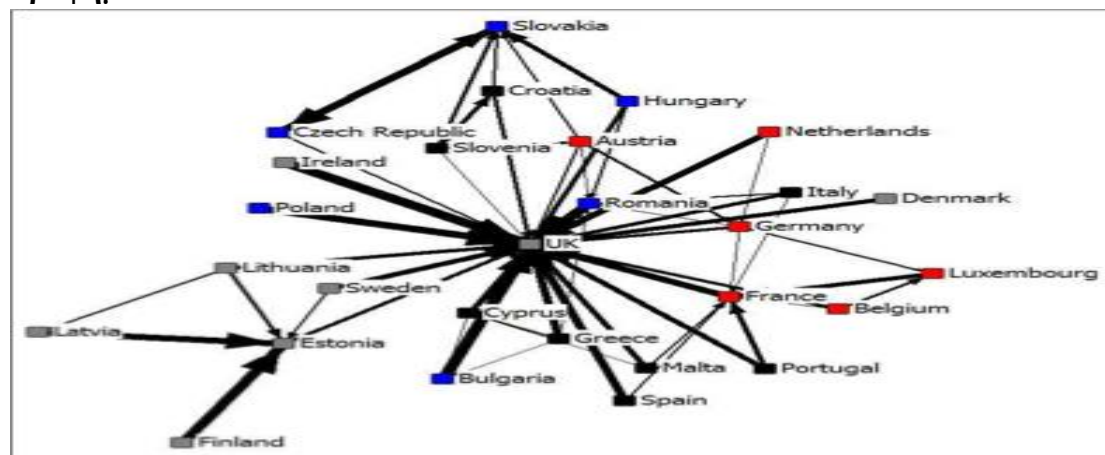
⁴³ Βλ. Armour, J. et al, "Brexit and Corporate Citizenship", *Eur Bus Org Law Rev* (2017) 18: 225–249, p.227.

Γράφημα 3



Πηγή: European Commission - LSE, “*Study on the Law Applicable to Companies*” – Final Report 2016, pp. 45, 46.

Γράφημα 4



Σημ. Ο κεντρικός ρόλος του Η.Β. στο ανά την *εσωτερική αγορά* εταιρικό δίκτυο. Το Η.Β. επιλέγεται ως τόπος *καταστατικής έδρας* κυρίως από τις πολυπληθέστερες χώρες/ αγορές και από εκείνες με αρχαιότερο ιστορικό σύνδεσμο διεθνούς εμπορίου με το κράτος-μέλος. Οι χώρες με μικρό πληθυσμό και συνεπαγόμενα με μικρότερο αριθμό επιχειρήσεων, τείνουν να επιλέγουν έδρα σε συμφέροντα (φορολογικά και από απόψεως ιδρυτικών διατυπώσεων) προορισμό στην περιφέρειά τους τοιουτοτρόπως ιδρύοντας ένα δίκτυο στην εγγύτερη γεωγραφική τους ζώνη.

2.1. Οι *Ltds* ενώπιον τής θεωρίας τής καταστατικής έδρας

Οι *Ltds* ως εταιρείες τρίτης χώρας που υιοθετεί τη θεωρία τής καταστατικής έδρας θα εξακολουθούν να υπόκεινται κατ' αρχήν στο δίκαιο τού Η.Β., ακόμα και αν δεν διατηρούν δραστηριότητα εντός τής επικράτειάς του, αλλά η όποια παρουσία τους σε «κράτος-μέλος υποδοχής», είτε υπό μορφή υποκαταστήματος, είτε υπό μορφή πρακτορείου θα δύναται να επανεξεταστεί⁴⁴ ακόμα και αν το τελευταίο υιοθετεί τη θεωρία τής καταστατικής έδρας όπως, λ.χ., είναι η Ολλανδία και η Δανία που άνωθεν είδαμε. Εφεξής, τα όποια εθνικά μέτρα νομικού ελέγχου έχουν θεσπίσει κράτη-μέλη για το *regulation* τής παρουσίας εταιρειών τρίτων χωρών δεν θα λογίζονται καταχρηστικά καθ' ότι το κράτος-μέλος ως αναπόσπαστο τμήμα τής *Ενιαίας Αγοράς* θα έχει κάθε έννομο συμφέρον να συνδράμει την προστασία τής τελευταίας από αθέμιτες πρακτικές καθώς επίσης και των stakeholders που συναλλάσσονται στην ευρύτητά της. Με πολύ απλά λόγια, τα κράτη-μέλη (θα) δικαιούνται να προστατεύουν τους εταιρικούς «πολίτες» τής Ένωσης. Στο σημείο αυτό χρήζει να επισημανθεί η εννοιολογική διάκριση υποκαταστήματος και πρακτορείου. Το μεν είναι δευτερεύουσα επιχείρηση η οποία ενώ συνδέεται άμεσα με την εταιρεία και το αντικείμενό της, απολαμβάνει κάποιου βαθμού αυθυπαρξίας, το δε είναι δευτερεύουσα επιχείρηση η οποία τελεί σε άμεση εξάρτηση από την εταιρεία. Αμφότερα μορφώματα δεν απολαμβάνουν νομικής προσωπικότητας και αυτοτελούς χρηματοδότησης. Συνήθως τον «μανδύα» τού πρακτορείου ενδύονται κατά τόπο γραφεία προώθησης πωλήσεων ή γραφεία αντιπροσωπείας ή έρευνας αγοράς. Η θυγατρική εταιρεία όμως είναι αυτοτελές νομικό πρόσωπο, άμεσα χρηματοδοτούμενο από τη μητρική, κατά συνέπεια άμεσα ελεγχόμενο από αυτήν⁴⁵.

Εάν λοιπόν οι *Ltds* διατηρούν θυγατρική εταιρεία σε κράτος-μέλος τής Ένωσης, η τελευταία (θα) λογίζεται ως φέρουσα το *corporate citizenship* τής Ένωσης και προδήλως (θα) δύναται να απολαμβάνει το έννομο αγαθό τού δικαιώματος στην ελεύθερη κυκλοφορία και στην απότοκη αυτής ελευθερία εγκατάστασης. Στην περίπτωση όμως όπου μία *Ltd*, «τυπικά» εδρεύουσα στο Η.Β, δεν διατηρεί θυγατρική αλλά υποκατάστημα ή πρακτορείο, επιδιώξει να μεταφέρει, προ *Brexit*, την καταστατική της έδρα στον χώρο τής εσωτερικής αγοράς, δηλαδή σε «κράτος-μέλος υποδοχής» τής κυρίας δραστηριότητάς της, κατά το αγγλικό δίκαιο χρήζει πρωτίστως να εκκαθαριστεί και να λυθεί⁴⁶. Συνεπεία τούτου, η μεταφορά έδρας θα σημάνει την αποσύνδεση τής εταιρείας από το *British corporate citizenship* και συνεπαγόμενα από την εθνική δωσιδικία *incorporation*. Ο νέος φορέας θα είναι αμιγώς ευρω-ενωσιακός. Εάν δε έχει, λ.χ., ιδρυτές/ μετόχους Βρετανούς, δηλαδή υπηκόους τρίτης χώρας, ως φυσικά πρόσωπα δεν θα απολαμβάνουν το δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία. Με ή άνευ

⁴⁴ Αγγλιστί, *requalified*. Βλ. αναλυτικά Böckli, P., Davies, P. et al, *supra note 21*, pp. 10-20.

⁴⁵ Παπαγιάννης, Δ., *οπ.σημ.* 26, σελ. 448-453.

⁴⁶ *Daily Mail C-81/ 87- Cartesio C-210/ 06*, *οπ.σημ.* 13.

Brexit, το ζήτημα της μεταφοράς έδρας, δηλαδή η μετεγκατάσταση μίας εταιρείας διέπεται υποχρεωτικά από το δίκαιο της χώρας εγκατάστασης⁴⁷.

Επιστρέφοντας όμως στο case study της Ολλανδίας, ωθούμενοι από τη νομολογία⁴⁸, οδηγούμαστε στη σκέψη πως η κατηγοριοποίηση της *τυπικά αλλοδαπής εταιρείας* στα οικεία μητρώα καταχωρήσεων θα επεκταθεί ως ελεγκτική πολιτική καθ' ότι η ιδιαζόντως φιλελεύθερη προσέγγιση της θεωρίας της καταστατικής έδρας, εάν υιοθετηθεί άνευ όρων, δύναται να διαμορφώσει περιβάλλον *forum shopping* για τις *Ltds*. Ο Ολλανδικός Αστικός Κώδικας κάνει λόγο για καταχωρημένο γραφείο⁴⁹ καθώς ορίζεται από το καταστατικό της εταιρείας. Δεδομένου τού ότι το καταστατικό ενδέχεται να μην αναφέρει καταχωρημένο γραφείο, το σημείο αυτό αξιοποιείται από τον Κώδικα ως σημείο εκκίνησης. Εν τη απουσία τούτου, αξιοποιείται επικουρικός το κέντρο των δραστηριοτήτων κατά τη σύσταση της εταιρείας το οποίο εν περιπτώσει μίας «*τυπικά αλλοδαπής*» *Ltd* δεν είναι άλλο από την επικράτεια της Ολλανδίας. Ο Εταιρικός Κώδικας μετά *Brexit* θα δύναται να επιβάλλει στις *Ltds* τις ενδεδειγμένες διατυπώσεις δημοσιότητας που ορίζει να καταχωρούνται στο οικείο εμπορικό επιμελητήριο⁵⁰, εν προκειμένω το κωδικοποιημένο καταστατικό μετά της νόμιμης εκπροσώπησης και μετοχικής σύνθεσης, τη δημοσίευση ισολογισμών και ετησίων λογιστικών καταστάσεων κατά τα ενδογενή πρότυπα⁵¹, δηλαδή ό,τι ακριβώς δεν έχει επιτρέψει το Δ.Ε.Ε. ως μέτρα δυσανάλογα και καταχρηστικά αντιβαίνοντα στην αρχή της ισότητας. Επίσης, το ολλανδικό αστικό δίκαιο θα δύναται πλέον να εμφολωθεί στη διοίκηση της εταιρείας καθ' εαυτή επιβάλλοντας στους διαχειριστές τα ενδογενή κανονιστικά πλαίσια συμμόρφωσης και τους βαθμούς υπαιτιότητας και αντικειμενικής ευθύνης που αποδίδει το εθνικό αστικό δίκαιο⁵² εν σχέσει με τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, τη διανομή των κερδών και την πτώχευση⁵³ προς το σκοπό πάντα της προστασίας των δικαιωμάτων των Ολλανδών συναλλασσόμενων με την *Ltd*.

Καθώς έχει ήδη επισημανθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, και άλλα κράτη-μέλη τα οποία υιοθετούν κατ' αρχήν τη θεωρία της καταστατικής έδρας, όπως είναι, λ.χ., η Ιταλία, αξιοποιούν επικουρικός τη μεθοδολογία εντοπισμού τού κέντρου των δραστηριοτήτων. Στη μετά *Brexit* εποχή αυτού τού είδους η «επεκτατική πολιτική» ενδέχεται να ενταθεί δίχως πλέον να θεωρείται δυσανάλογη ως διακριτική μεταχείριση.

⁴⁷ Πλιάκος, Α., «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σ. 409-410.

⁴⁸ *Inspire Art C-167/ 01*. Βλ. αναλυτικά Devin, T., “The end of a European Delaware, U.K. Ltds after Brexit”, Master Working Paper, 2018/ 11, Maastricht Centre of European Law, pp. 10-16.

⁴⁹ Αστικός Κώδικας BW άρθρο 10:118.

⁵⁰ Εταιρικός Κώδικας WFBV άρθρα 2, 5.

⁵¹ Αστικός Κώδικας BW άρθρα 2:360, 2:465.

⁵² Αστικός Κώδικας BW άρθρο 2:9, WFBV άρθρα 2(1), 4(1).

⁵³ Αστικός Κώδικας BW άρθρο 2:216(3).

Συνεπεία των ως άνω, δυνάμεθα να διαβλέψουμε πως εάν η *δευτερεύουσα εγκατάσταση* μίας *Ltd* θα υπόκειται, μετά *Brexit*, σε ελέγχους *ανάλογους* με αυτούς που υπόκειται μία εταιρεία με *πρωτεύουσα εγκατάσταση* στο «κράτος-μέλος υποδοχής», το Η.Β. ως προορισμός επιλογής *καταστατικής έδρας* χάνει πλέον τη σημασία του. Δεν παράγεται ουσιαστικό επιχειρηματικό, ή έστω επιχειρησιακό, όφελος από το να ιδρύεται εταιρεία με συνοπτικές και *cost effective* διαδικασίες στο Η.Β. όταν οι ελεγκτικοί μηχανισμοί του «κράτους-μέλους υποδοχής» θα υποχρεώνουν την *δευτερεύουσα εγκατάσταση* της σε υποβολή τακτικών και αναλυτικών λογιστικών καταστάσεων και διατυπώσεων δημοσιότητας που συνεπάγονται τη δαπανηρή απασχόληση ειδικευμένου προσωπικού στη χώρα-κέντρο δραστηριοτήτων για να διατηρείται μία *εγκατάσταση* η οποία δεν θα δύναται *ελεύθερα να διακινηθεί*. Θα είναι ασφαλώς προτιμότερο να ιδρυθεί η εταιρεία εξ υπαρχής στο κράτος-μέλος από τον *ιθαγενή* του επιτηδευματία για να δικαιούται και να δύναται να *διακινηθεί* για να *μετεγκατασταθεί* σε όποιο άλλο «κράτος-μέλος» ο τελευταίος εκτιμήσει ως πιο συμφέροντα προορισμό αναλόγως της οικονομικο-αναπτυξιακής επιδίωξης και της μετεξέλιξης του επιτηδεύματος. Νέα δίκτυα (βλ. **Γραφ.3,4**) ευκαιριακά θα αναδυθούν. Εάν το τοπίο προμηνύεται αβέβαιο στις *δωσιδικίες* της *καταστατικής έδρας*, οι οποίες αν μη τι άλλο εκκινούν την προσέγγισή τους από δεδομένο σημείο αναφοράς, το τοπίο προμηνύεται κυριολεκτικά «κακοτράχαλο», καθώς εν συνεχεία θα δούμε, στις *δωσιδικίες* της *πραγματικής έδρας* όπου το σημείο αναφοράς καθορίζεται *de facto*.

2.2. Οι *Ltds* ενώπιον της θεωρίας της πραγματικής έδρας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Γερμανία και η Αυστρία ως χώρες οι οποίες έχουν υποδεχτεί στο σύνολο τις περισσότερες ανά την Ένωση *Ltds*⁵⁴ υιοθετούν τη *θεωρία της πραγματικής έδρας*⁵⁵ με ιδιάζουσα προσήλωση. Για τη Γερμανία καθοδηγητικό στοιχείο για το *lex societatis* είναι το *κέντρο της εν τοις πράγμασι διοίκησης της εταιρείας*⁵⁶ προς το σκοπό της οριοθέτησης της *ικανότητας δικαίου* της εταιρείας και της προστασία των δικαιωμάτων των stakeholders. Κατά παγία νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων, η *πραγματική έδρα*, το *real sit*, της εταιρείας βρίσκεται εκεί όπου λαμβάνουν χώρα οι *καθοριστικές αποφάσεις στο πλαίσιο της καθημερινής διαχείρισης*⁵⁷. Το ερώτημα στο οποίο το εθνικό δικαστήριο καλείται να απαντήσει είναι: «Που συνεδριάζουν τα μέλη της διοίκησης στο πλαίσιο της λήψης των αποφάσεων *καθημερινής λειτουργίας* της εταιρείας;». Στην εποχή του διαδικτύου ο εντοπισμός τού μέρους αυτού καθίσταται πιο δύσκολος από άλλοτε, για το λόγο αυτό ως υποβοηθητικό στοιχείο αξιοποιείται η διεύθυνση μόνιμης κατοικίας των managers.

⁵⁴ 61.485 *Ltds* στη Γερμανία + 3.392 στην Αυστρία. Βλ. **Γράφημα 5**.

⁵⁵ Γερμανιστί, *sitztheorie*. Βλ. αναλυτικά Armour, J., *supra note 43*, pp. 236-239.

⁵⁶ Αγγλιστί, *the company's actual centre of administration*.

⁵⁷ **German Bundesgerichtshof, Judgment of 21 March 1986, V ZR 10/85, BGHZ 97, 269**: 'the material corporate decisions of the management are implemented in day-to-day managerial decision making'.

Γράφημα 5

Dataset from UK Companies House prepared in relation to Armour and Ringe (2017)

Founder's country of companies	Number
Austria	3,392
Czech Republic	753
Denmark	3,948
France	12,100
Germany	61,485
Italy	6,032
Netherlands	13,988
Spain	1,607
Average 12,913	Total 103,305

Πηγή: Armour, J. et al, “*Brexit and Corporate Citizenship*”, Eur Bus Org Law Rev (2017) 18:225–249, p. 231.

Νομολογία «προπομπός» για τη μετά *Brexit* εποχή μάς παρέχεται από το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο ήδη από το μακρινό έτος 2008⁵⁸ στην οποία ετέθη το ζήτημα εάν μία Ελβετική εταιρεία συμμετοχών, δηλαδή εταιρεία προερχόμενη από *δωσιδικία* της καταστατικής έδρας, η οποία μετέφερε την έδρα διοίκησης της στη Γερμανία εδικαιούτο, παρ' ότι προερχόμενη από κράτος εκτός Ένωσης/ Ε.Ε.Α., να υπόκειται στο εθνικό δίκαιο τού τόπου ίδρυσής της. Η απάντηση ήταν σαφώς αρνητική πιστή στην «παράδοση» της πραγματικής έδρας. Η θεωρία της καταστατικής έδρας τρίτης χώρας δεν δύναται να έχει εφαρμογή άνευ όρων στη Γερμανία.

Η Αυστρία ακολουθεί τη γερμανική μεθοδολογία ήδη μέσω της εθνικής νομοθεσίας *Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου* της⁵⁹, εν προκειμένω με σημείο αναφοράς και *συνδέσμου* με τη έννομη τάξη της το μέρος όπου εδρεύει η *κεντρική διοίκηση* της εταιρείας⁶⁰. Σε αμφότερα τα εταιρικά δίκαια, Αυστρίας και Γερμανίας, οι *κεφαλαιουχικές εταιρείες* για να δύναται να απολαμβάνουν *νομικής προσωπικότητας* χρήζει να είναι *εντοπίως καταχωρημένες*⁶¹ ειδάλλως θα αντιμετωπιστούν ως *συνεταιρισμοί* κατά τον *Αυστριακό Αστικό Κώδικα*⁶², άνευ *νομικής προσωπικότητας* και συνεπαγόμενα *ικανότητας δικαίου* με τους *εταίρους* *προσωπικά* και *αλληλέγγυα* *ενεχόμενους* για χρέη της εταιρείας έναντι τρίτων.

Οι ως άνω ενδεικτικές εμπειρίες σηματοδοτούν πως έξω από την Ένωση/ Ε.Ε.Α. το *ιδιωτικό διεθνές δίκαιο* έχει τον πρώτο λόγο ως *απότοκο των διμερών συμφωνιών*. Έχει, *inter alia*, προταθεί⁶³ το όποιο *διμερές σύμφωνο* καταρτιστεί μεταξύ Ε.Ε. και Η.Β. να παραδειγματιστεί από τα *Σύμφωνα Φιλίας, Εμπορίου και Ναυσιπλοΐας* που κατήρτισε με τις Η.Π.Α. το έτος 1928 η Αυστρία, και το έτος 1956 η Γερμανία όπου γίνεται ρητή μνεία στο μεν πως οι *κεφαλαιουχικές εταιρείες* των Η.Π.Α. αναγνωρίζονται ως τέτοιες εφόσον διατηρούν *κεντρικό γραφείο* στις Η.Π.Α., στο δε πως οι *κεφαλαιουχικές εταιρείες* οι οποίες ιδρύονται στο ένα *συμβαλλόμενο κράτος* θα αναγνωρίζονται με το *status* αυτό στο άλλο. Η αναγνώριση της *αλλοδαπής εταιρικής οντότητας* ως οντότητας κατ' *αναλογία* τού παρεχόμενου από την εθνική νομοθεσία τού «κράτους υποδοχής» *εταιρικού μορφώματος* είναι ένα θέμα, ο έλεγχος όμως της παρουσίας της *αλλοδαπής εταιρείας* από το «κράτος υποδοχής» είναι ένα άλλο. Το «κράτος-υποδοχής» έχει έννομο δικαίωμα και υποχρέωση να προστατέψει την εθνική αγορά και τους συναλλασσόμενους εντός αυτής.

⁵⁸ *Trabrennbahn case German Bundesgerichtshof, Judgment of 20 October 2008, II ZR 158/06, BGHZ 178, 192.*

⁵⁹ *Κεφάλαιο 10 - Austrian Act on Private International Law.*

⁶⁰ *Αγγλιστί, centre of administration.*

⁶¹ *Αγγλιστί, locally registered.*

⁶² *Austrian General Civil Code, Section 1175(2)#German Commercial Code, Section 124* με ειδοποιό διαφορά το ότι στη Γερμανία και οι *εμπορικοί συνεταιρισμοί* δύναται να ενάγονται αυτοτελώς.

⁶³ *Armour, J. et al, supra note 43, p. 247.*

Μέχρις ότου όμως τα εμπλεκόμενα μέρη, Η.Β. και Ε.Ε., να φτάσουν στο «διαζύγιο», και να μεθοδεύσουν τις «μετά το γάμο σχέσεις», εάν και εφόσον εν τω μεταξύ δεν έχει πνεύσει «άνεμος αλλαγής», διανύεται ένα μεσοδιάστημα γεμάτο αβεβαιότητα τόσο για την *εσωτερική αγορά*, η οποία για πρώτη φορά βιώνει την εμπειρία ενός «devolution», ως ελπίζουμε ουχί «dissolution», όσο και για τις εταιρείες οι οποίες πλέον τελούν σε λειτουργική και οργανωτική εκκρεμότητα. Επειδή όταν οι θεσμοί βραδύνουν η αγορά σπεύδει, έχουν συζητηθεί διάφορες μεθοδεύσεις⁶⁴ ούτως ώστε οι *Ltds* να μην απωλέσουν την *ελευθερία εγκατάστασης*, άπασες στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τής *εταιρικής αναδόμησης* που (ακόμα) παρέχονται από τη νομοθεσία τής *Ένωσης*.

Η μεταφορά τής *καταστατικής έδρας* από το Η.Β. στο «κράτος-μέλος» υποδοχής διά «επανίδρυσης»⁶⁵ τής εταιρείας, δηλαδή *μετεγκατάστασης*, είναι μία διέξοδος. Βεβαίως, χρήζει η *Ltd* να *εκκαθαριστεί* και να *λυθεί*⁶⁶ καταβάλλοντας φόρο για τα πάγια⁶⁷ κατά το στάδιο της μεταβίβασής τους στη νέα εταιρεία που θα έχει ιδρυθεί στο έδαφος τής *Ένωσης*. Ζήτημα όμως γεννάται σε επίπεδο legal continuity, καθότι διακόπτεται βιαίως η *νομική προσωπικότητα*, και συνεπαγόμενα και σε επίπεδο business continuity καθότι η *Ltd* έχει εκκρεμείς δικαιοπραξίες στο όνομά της.

Μία άλλη διέξοδος είναι η αξιοποίηση των διατάξεων περί *διασυννοριακής συγχώνευσης* που εμπεριέχονται στην *Οδηγία 2017/ 1132*⁶⁸ προς το σκοπό τής ίδρυσης νέου εταιρικού φορέα στην *Ένωση* για τη μεταβίβαση σε αυτόν όλων των παγίων, των διεκδικησέων και των χρεών χωρίς όμως να διακόπτεται η *νομική συνέχεια* τής εταιρείας. Η *Ltd* δηλαδή υφίσταται *απορρόφηση* από το νέο φορέα. Η διαδικασία τής *διασυννοριακής συγχώνευσης* ναι μεν δεν διακόπτει τον εταιρικό βίο, είναι όμως δαπανηρή και χρήζει έως και οκτώ μήνες για να ολοκληρωθεί. Εάν το «διαζύγιο» έχει συντελεστεί ενόσω εκκρεμεί η διαδικασία τής *συγχώνευσης*, και οι *Συνθήκες* δεν έχουν πια ισχύ για το Η.Β., πιθανολογείται σφόδρα αμφίβολη η πορεία τού εγχειρήματος εντός τής λεγομένης *μεταβατικής περιόδου* μέχρι την ολοκλήρωση τής σύναψης τής όποιας *διμερούς συμφωνίας*.

Άλλη οδός δύναται να είναι η *διασυννοριακή μεταφορά έδρας* από το Η.Β. στο «κράτος-μέλος υποδοχής» άνευ διακοπής τής *νομικής προσωπικότητας* αλλά με αλλαγή *εταιρικού τύπου* κατά τη *μετεγκατάσταση*. Παρά τη δυναμική νομολογία και σε αυτόν τον τομέα⁶⁹ η τροχοπέδη παραμένει το αγγλικό εταιρικό δίκαιο το οποίο προϋποθέτει την προγενέστερη *εκκαθάριση* και τη *λύση* για εν γένει *μετεγκατάσταση*.

⁶⁴ Devin, T., *supra* note 48, pp. 21-24.

⁶⁵ Αγγλιστί, *re-incorporation*.

⁶⁶ Αγγλιστί, *winding up*.

⁶⁷ Αγγλιστί, *assets*.

⁶⁸ ΤΙΤΛΟΣ II, ΚΕΦ. III.

⁶⁹ *Vale C-440/ 12· Polbud C-106/ 16*.

Η Γερμανία από πλευράς τής, εν είδει *προ-δραστικής πολιτικής*, έχει προβεί σε *ad hoc* νομοθετικές μεταρρυθμίσεις ήδη από το έτος 2018⁷⁰ που δίνουν τη δυνατότητα στη *δευτερεύουσα εγκατάσταση* κυρίως μικρο-μεσαίων *Ltds* να μετατραπεί σε *εμπορικό συνεταιρισμό*⁷¹ χωρίς να απαιτείται υψηλή κεφαλαιοποίηση σαν την αντίστοιχη για τις *διασυννοριακές συγχωνεύσεις*. Η μεταβίβαση των συμβολαίων και των εκκρεμών δικαιοπραξιών όμως παραμένει λειτουργικό πρόβλημα και σε αυτήν την περίπτωση. Η εθνική έννομη τάξη προτίθεται να επιτρέψει την ολοκλήρωση *συγχωνεύσεων* που έχουν ενδυθεί τον συμβολαιογραφικό τύπο, προ ολοκλήρωσης *Brexit*, και καθ' όλη τη *μεταβατική περίοδο* εν περιπτώσει τού λεγομένου *soft Brexit*⁷².

Το Η.Β. από πλευράς του, εν περιπτώσει *hard Brexit*, ενδέχεται να επιβάλλει πιο αυστηρά μέτρα στη «μετανάστευση» εταιρειών⁷³, οπότε οι ενδιαφερόμενοι επιτηδευματίες χρήζει να σπεύσουν, προ *Brexit*, να υιοθετήσουν *εταιρικό μανδύα* προβλεπόμενο από το «κράτος-μέλος υποδοχής»⁷⁴.

2.3. Οι επιπτώσεις για τις εταιρείες με *δευτερεύουσα εγκατάσταση* στο Η.Β.

Η αντίστροφη περίπτωση, των εταιρειών με *δευτερεύουσα εγκατάσταση* στο Η.Β. χρήζει να μην την παραβλέψουμε προς ολοκλήρωση τής «ανίχνευσης» τού τοπίου τής αβεβαιότητας.

Εάν, λ.χ., γερμανική εταιρεία διατηρεί *υποκατάστημα* στο Η.Β., το πιο πιθανό θα είναι μετά *Brexit* να λογίζεται αυτό *third country branch* και να υπόκειται σε προϋποθέσεις αδειοδότησης⁷⁵ και έκδοσης εγγυήσεων⁷⁶ κατά τα οριζόμενα από το αγγλικό δίκαιο αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων των stakeholders. Εν τω μεταξύ, προτείνεται η μετατροπή τους σε *θυγατρικές* αυτοτελώς χρηματοδοτούμενες, υποκείμενες στο αγγλικό εταιρικό δίκαιο⁷⁷.

⁷⁰ Τροποποιήσεις επί των *aa 122 επ. τής Transformation Act* του Δεκεμβρίου του έτους 2018.

⁷¹ Γερμανιστί, *GmbH & Co*, κατά το ελληνικό '*& ΣΙΑ*'.

⁷² Leutner, Dr. G., "*The clock is ticking. Hard times for U.K. Limited Liability Companies after a hard Brexit*" 2019 Business Law Magazine www.businesslaw-magazine.com (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

⁷³ Αγγλιστί, *company migration*.

⁷⁴ Valsan, R., "*Hard Brexit: Company Law and Governance Implications*", Nov. 29, 2016, Edinburgh Centre for Commercial Law Blog (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

⁷⁵ Αγγλιστί, *licensing*.

⁷⁶ Αγγλιστί, *securities issuance*.

⁷⁷ Leutner, Dr. G., *ibid*.

Τοιουτοτρόπως, δεν χάνεται η πρόσβαση στο επιχειρηματικό περιβάλλον τού Η.Β., τουναντίον ενισχύεται μέσω ενός αυτόνομου «οχήματος» με *ικανότητα δικαίου*. Οι δε πολυδιαφημισμένες συνοπτικές διαδικασίες ίδρυσης *κεφαλαιουχικής εταιρείας* δύνανται να φανούν ιδιαιτέρως χρηστικές.

Η περίπτωση όμως εταιρειών *τρίτων χωρών* που επιχειρούν στην *Ένωση* μέσω *υποκαταστήματος* στο Η.Β. είναι σαφώς πιο πολύπλοκη. Εάν μεν η *τρίτη χώρα* έχει *διμερές σύμφωνο* με την *Ένωση*, όπως, λ.χ., έχουν η Ινδία και η Ιαπωνία, ενδεχομένως να επιλέξει να μεταφέρει τη *δευτερεύουσα εγκατάστασή* της στην *Ένωση* προ *Brexit* προς αποφυγή μίας *ενδιάμεσης περιόδου* στο «κενό» τού δικαίου, εάν εν τω μεταξύ δεν έχει επιτευχθεί *συμφωνία*⁷⁸.

Σημειωτέο, η αυτοκινητοβιομηχανία των δύο αυτών μεγάλων χωρών η οποία διατηρεί σημαντική εργοστασιακή παρουσία στο Η.Β. και εξαγωγικό ενδιαφέρον στο *clientele* τής *Ένωσης* των 500 εκ. πολιτών κινδυνεύει με «βιαία» διακοπή τού *legal & business continuity* στην περίπτωση τού *hard Brexit*. Πόσο δόκιμο είναι να επιλεγεί *δευτερεύουσα εγκατάσταση*, λ.χ. *θυγατρική* στην *Ένωση* όταν οι μονάδες παραγωγής βρίσκονται στο Η.Β.; Πως θα επιχειρούν οι μονάδες, ως *branches* τής *ευρω-ενωσιακής subsidiary*; Ιδού λοιπόν κίνητρα για *δρομολόγηση «γενναίας» διμερούς συμφωνίας*.

Το Η.Β. ως πόλος έλξης *διεθνικών εταιρειών*⁷⁹ εκ *τρίτων χωρών* ορμώμενων αλλά και ως *πλατφόρμα εξαγωγών*⁸⁰ για τα προϊόντα των εταιρειών αυτών προδήλως χάνει το πιο σημαντικό στρατηγικό πλεονέκτημα που δεν είναι άλλο από την *συμμετοχή* του στην *Ενιαία Αγορά* η οποία στην μετά *Brexit* εποχή, *hard* ή απλώς *clean*, υποβαθμίζεται σε *δικαίωμα πρόσβασης* σε αυτήν⁸¹.

⁷⁸ “Brexit-No Deal: Entrance to the E.U. single market or from the E.U. to the U.K. Market”, posted in ALLGEMEIN, 18 FEB. 2019, AQUAN Rechtsanwalte Blog (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

⁷⁹ Αγγλιστί, *transnational corporations*.

⁸⁰ Sampson, T., “Brexit: The Economics of International Disintegration”, *Journal of Economic Perspectives*—Volume 31, Number 4—Fall 2017—Pages 163–184, p. 173.

⁸¹ “Brexit-No Deal: Entrance to the E.U. single market or from the E.U. to the U.K. Market”, *ibid*.

Interim επισημάνσεις

Με τα δεδομένα τής επικαιρότητας που διανύεται, το Η.Β. επιθυμεί και επιδιώκει την *αποχώρηση* του από την *Ενιαία Αγορά*, την ανάκτηση τής αυτονομίας τής «εθνικής» του αγοράς πλην όμως με ισχυρό *δικαίωμα πρόσβασης στην Ενιαία Αγορά*. Περαιτέρω, το Η.Β. επιθυμεί και επιδιώκει την κατάργηση τού *δικαιώματος στην ελεύθερη κυκλοφορία* και εφεξής, δηλαδή την μετά *Brexit*, επί ίσοις όροις συνεργασία με την *Ε.Ε.*, ως διακριτές έννομες τάξεις, στο πλαίσιο όμως μίας «γενναίας» και *ολοκληρωμένης «τομεακής» διμερούς συμφωνίας* που θα διαμορφώνει αναμεταξύ των δύο *διεθνών οντοτήτων* περιβάλλον *ελευθερίας συναλλαγών*. Δηλαδή το Η.Β. επιδιώκει εν πάση περιπτώσει το *clean Brexit*.

Πως δύναται να μεταφραστεί η ως άνω «δήλωση βουλήσεως»:

1. Παύση *ισχύος των Συνθηκών* στην επικράτεια τού Η.Β. και συνεπαγόμενα τού *δικαιώματος στην ελεύθερη εγκατάσταση*.
2. Σταδιακή *de facto* κατάργηση τού *κοινοτικού κεκτημένου* και συνεπαγόμενα των διατάξεων τής *Οδηγίας 2017/1135*.
3. Το «κράτος-μέλος υποδοχής» *Ltds* δεν θα υποχρεούται πλέον στην αυτοδίκαιη αναγνώριση αυτού τού τύπου *κεφαλαιουχικής εταιρείας* ως προερχόμενης από *τρίτη χώρα*.
4. Οι «ηπειρωτικών» συμφερόντων *Ltds* θα βρεθούν με *δευτερεύουσα παρουσία* μη δυνάμενη να επιχειρήσει στο «κράτος-μέλος υποδοχής» ως αναπόσπαστο τμήμα ή ως τμήμα συνεχόμενο *κεφαλαιουχικής εταιρείας περιορισμένης ευθύνης* αλλά ως υποκείμενο στους όρους και στις προϋποθέσεις της εθνικής νομοθεσίας, ιδίως αν η *εγκατάσταση* αυτή δεν είναι τουλάχιστον *θυγατρική*.
5. Εφ' όσον *δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία* πλέον δεν θα υφίσταται, ομοίως δεν θα υφίσταται «διαβατήριο» παράγωγο τής *ιθαγένειας τής Ένωσης*.
6. Εν τοιαύτη περιπτώσει, το «κράτος-μέλος υποδοχής» θα δύναται να επιβάλλει επιπλέον και ειδικό πλαίσιο *αδειοδότησης* για εταιρείες που παρέχουν ειδικές και *νομοθετικά κατοχυρωμένες υπηρεσίες* όπως είναι, λ.χ., οι χρηματοπιστωτικές που στο Η.Β. είναι αυτό που στην καθομιλουμένη λέγεται «big business».

Μία περιεκτική ανάπτυξη των συνεπειών τού *Brexit* για τις υψίστης σημασίας *χρηματοπιστωτικές εταιρείες*, για τις οποίες το *διαβατήριο*⁸² υιοθετεί ειδικά χαρακτηριστικά, θα μας παράσχει μία πληρέστερη πρόβλεψη συνεπειών.

⁸² Αγγλιστί, *passporting*.

2.4. Η ιδιάζουσα κατηγορία των χρηματοπιστωτικών εταιρειών

Οι χρηματοπιστωτικές εταιρείες τού Η.Β. υποδέχονται και διαχειρίζονται το 80% της χονδρικής τραπεζικής τής προερχόμενης από τρίτες χώρες με το υπόλοιπο 20% να το υποδέχονται αντίστοιχες στην λοιπή Ένωση⁸³.

Οι εταιρείες αυτές εάν μεν εδρεύουν στο Η.Β. και ήδη διατηρούν θυγατρικές στην Ένωση, οι τελευταίες, μετά *Brexit*, κατά πάσα πιθανότητα θα αντιμετωπιστούν ως εταιρείες τής Ένωσης⁸⁴. Δεν θα ισχύσει όμως ομοίως εάν διατηρούν υποκαταστήματα.

Οι χρηματοπιστωτικές εταιρείες υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς *passporting* το οποίο προβλέπεται από την *Οδηγία 2013/ 36*. Η *Οδηγία* προϋποθέτει την αδειοδότηση από την οικεία ρυθμιστική αρχή⁸⁵, την ελεύθερη εγκατάσταση διά υποκαταστήματος⁸⁶ στην ευρύτητα τής *E.E.A.* με εποπτεία διαμοιρασμένη αναμεταξύ τού «κράτους-μέλους προέλευσης» και τού «κράτους-μέλους υποδοχής»: εάν δε οι συναλλαγές λαμβάνουν χώρα εντός τής ζώνης του Ευρώ, το *Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Τραπεζικής Εποπτείας* δεν απαιτεί εποπτεία και από το «κράτος-μέλος υποδοχής»⁸⁷.

Μετά *Brexit*, η *Οδηγία* δεν θα έχει εφαρμογή στο Η.Β.. Κατά συνέπεια, το *licensing* από το «κράτος προέλευσης», και καταστατικής έδρας, δεν θα αναγνωρίζεται και δεν θα παρέχει αυτοδικαίως το *passporting* για το ελεύθερο διάβα στο «κράτος-μέλος υποδοχής». Νέο, τοπικό *licensing* θα απαιτείται για την ίδρυση οιασδήποτε μορφής δευτερεύουσας εγκατάστασης, υποκαταστήματος ή θυγατρικής, δηλαδή θα τίθενται προϋποθέσεις εντοπιότητας⁸⁸ από την *Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα*, οι οποίες μέχρι σήμερα έχουν απολύτως απαγορευτεί από το *A.E.E.*.

Ως εκ τούτου, για τις χρηματοπιστωτικές εταιρείες, που έχουν έναν πιο «θεσμικό» χαρακτήρα από τις εν γένει εμπορικές, μετά *Brexit* δεν γεννάται απλώς ζήτημα αναγνώρισης εταιρικής μορφής ή δευτερεύουσας εγκατάστασης από το «κράτος-μέλος υποδοχής» αλλά επιπλέον και ζήτημα δυνατότητας να παρέχει η εταιρεία τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες στην επικράτεια τού τελευταίου. Δεν θα αρκεί δηλαδή απλώς η ίδρυση τής εταιρείας και η αδειοδότηση της στον τόπο προέλευσης αλλά θα χρήζει ολικής «επανίδρυσης» στο «κράτος-μέλος υποδοχής» ωσάν η εταιρεία για την *ευρω-ενωσιακή* έννομη τάξη να μην υφίσταται ακόμα.

⁸³ Schoenmaker, D., “The UK Financial Sector and EU Integration after Brexit: The Issue of *Passporting*”, Chapter 4 in: N. Campos and F. Coricelli (eds), “The Economics of UK-EU Relations: From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit”, Palgrave Macmillan, London, pp. 119-138.

⁸⁴ Böckli, P., Davies, P. et al, *supra note 21*, p. 16.

⁸⁵ ΤΙΤΛΟΣ III, ΚΕΦ. IV, Άρθρα 8-21.

⁸⁶ ΤΙΤΛΟΣ V, Άρθρα 33-39.

⁸⁷ ΤΙΤΛΟΣ VII.

⁸⁸ Αγγλιστί, *location requirements*.

Η ως άνω προοπτική δύναται με ασφάλεια να αποφευχθεί εάν το Η.Β. ενταχθεί στην *E.F.T.A.*, εν περιπτώσει δηλαδή *soft Brexit*, ειδάλλως ακόμα και διεθνείς εμπειρίες πιο «ολοκληρωμένων» διμερών συμφωνιών όπως είναι, λ.χ., οι Συμφωνίες *E.E. – Ελβετίας* -οι οποίες ενώ εκτείνουν το κοινοτικό κεκτημένο της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων στην επικράτεια της Ελβετίας, δεν εκτείνουν το αντίστοιχο στην ελεύθερη κυκλοφορία και εγκατάσταση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, για τα οποία προϋποτίθεται αυτοτελής αδειοδότηση ένθεν κακείθεν- δεν δίδουν ελπίδες⁸⁹.

Interim συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η ίδια η ιστορία της Ένωσης μάς οδηγεί σε επιφυλάξεις αναφορικά με την *a la carte* επέκταση ή μη τού κεκτημένου σε οντότητες μη «πολίτες» της Ένωσης. Λ.χ., το Σύμφωνο Ελευθέρου Εμπορίου *E.O.K. – Πορτογαλίας*, εν έτει 1972, δεν ευνόησε τους Πορτογάλους εξαγωγείς δίσκων μουσικής 45 στροφών προς το Η.Β. ενώπιον τού Δ.Ε.Κ., εν προκειμένω όταν επιδίωξαν ερμηνεία τού Συμφώνου κατ' αναλογία της Συνθήκης αναφορικά με τις διατάξεις περί απαγόρευσης των περιορισμών στην εισαγωγή δίσκων που δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις copyright τού Η.Β.⁹⁰.

Τριάντα τέσσερα έτη μετά, το Δ.Ε.Ε. δεν έδειξε περισσότερη ελαστικότητα όταν ερμηνεύοντας τα διμερή Σύμφωνα *E.E. – Ελβετίας* απεφάνθη πως εφόσον η Ελβετία επέλεξε να μην ενταχθεί στην *E.E.A.* και να αρνηθεί να εφαρμόσει την ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών και την ελευθερία εγκατάστασης, κατά συνέπεια δεν εντάχθηκε στην εσωτερική αγορά η οποία είναι χώρος απόλυτης ελευθερίας κυκλοφορίας ωσάν να ήταν εθνική αγορά⁹¹.

Το Η.Β. επιδιώκει τη διασφάλιση του χρηματοπιστωτικού τομέα και της βιομηχανίας οχημάτων. Δεν είμαστε εις θέση να γνωρίζουμε πόσο «γενναία» ή «ολοκληρωμένη» θα είναι η, μετά *Brexit*, διμερής συμφωνία και σε ποια έκταση θα απλώσει την «αιγίδα» τού κοινοτικού κεκτημένου. Είναι λογικό όμως να περιμένουμε πως το Δ.Ε.Ε., το οποίο είναι ταγμένο στην υπηρεσία της υπεράσπισης δικαιωμάτων απολύτου χαρακτήρα, όπως τα τελευταία προβλέπονται από τις Συνθήκες, δεν θα προθυμοποιηθεί να εξομοιώσει ερμηνευτικά τις διατάξεις των Συνθηκών με ομοειδείς διατάξεις διμερών συμφωνιών. Συνάμα, δεν παραβλέπουμε πως σκοπός τού Η.Β. είναι να «απαγκιστρωθεί» από τον δικαστικό έλεγχο τού Δ.Ε.Ε., οπότε το λόγο κατά πάσα πιθανότητα θα έχει το δημόσιο διεθνές δίκαιο.

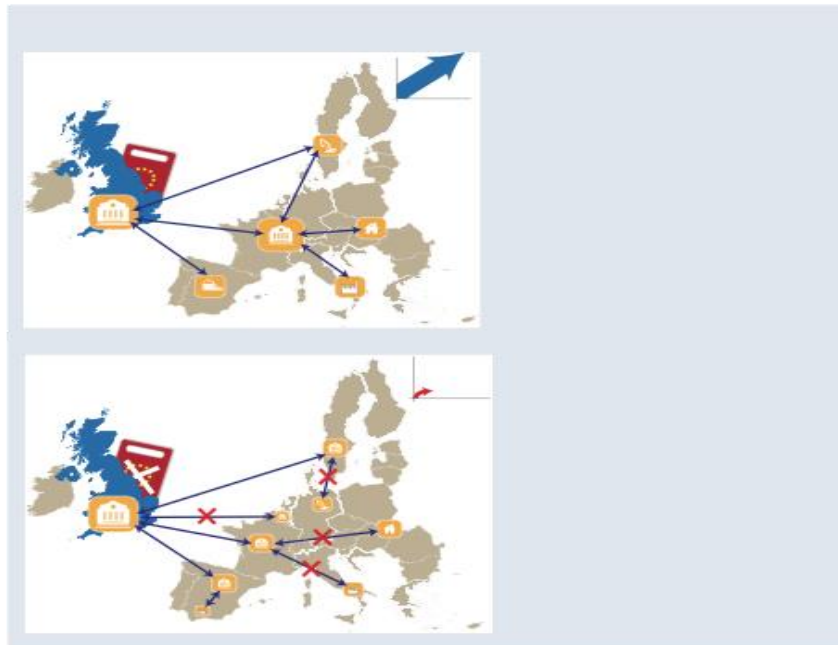
⁸⁹ Sampson, T., *supra* note ⁸⁰, p. 166.

⁸⁰ *Polydor v. Harlequin C-270/ 80*, γνωστή ως «δόγμα Polydor». Βλ. αναλυτικά ÖBERG, M.L., “From EU Citizens to Third Country Nationals: The Legacy of Polydor”, pp. 33-44, Chapter in “Leaving the EU? The Legal Impact of “Brexit on the United Kingdom”, Institute of European Law Birmingham Law School University of Birmingham edited by Gee, G., Rubini, L., Trybus, M.

⁹¹ *Grimme C-351/ 08*.

Γράφημα 6

Σημ. Στον επάνω χάρτη απεικονίζεται η δυνατότητα απεριόριστης πρόσβασης που δίνει το *passporting* των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με έδρα στο Η.Β. Στον κάτω χάρτη απεικονίζεται η διάσπαση τού δικτύου και ο σφόδρα πιθανολογούμενος κατακερματισμός του μετά *Brexit*.



Πηγή: “*Brexit Quick Brief # 3*”, The Voice of Banking Blog (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019), p. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – Brexit και διασυννοριακές αναδομήσεις

Στο ευρύτερο δικαιοματικό πεδίο της ελευθερίας εγκατάστασης εμπίπτει και η δυνατότητα των εταιρειών της Ένωσης να αναδομούνται και να μετασχηματίζονται σε διασυννοριακό πλαίσιο.

Η δυνατότητα της διασυννοριακής συγχώνευσης έχει χαρακτηριστεί πτυχή της ελευθερίας εγκατάστασης⁹². Ο δικαστικός «ακτιβισμός» υπήρξε ιδιαιτέρως δυναμικός, καθώς είδαμε, και για αυτήν την πτυχή της ελευθερίας διαμορφώνοντας ένα καθεστώς το οποίο δεν επιτρέπει «εθνικά» προσχώματα στη συγχώνευση κεφαλαιουχικών εταιρειών με έδρα σε διάφορα κράτη-μέλη. Ο «δύσκαμπτος» Γερμανός δικαστής υπέκυψε απέναντι στον «αδιαπραγμάτευτο» ενωσιακό ομόλογό του κατά την ερμηνεία των διατάξεων περί ελευθερίας εγκατάστασης, υπό το Δ.Ε.Ε., υπέρ της συγχώνευσης λουξεμβουργιανής εταιρείας διά απορροφήσεως από γερμανική και της συνεπαγόμενης μετεγκατάστασης της στη Γερμανία μετά εγγραφής της στο οικείο μητρώο όπως ισχύει για κάθε γερμανική⁹³. Το Δ.Ε.Ε. τοιουτοτρόπως ώθησε τα πράγματα προς τη θέσπιση της 10^{ης} Οδηγίας περί διασυννοριακών συγχωνεύσεων⁹⁴, οι διατάξεις της οποίας σήμερα περιλαμβάνονται στην «ενιαία» Οδηγία 2017/ 1132 καθώς έχει ήδη επισημανθεί.

Η δυνατότητα της συμμετοχής κεφαλαιουχικής εταιρείας στο σχήμα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας (Ευρ.Ετ.) συστήνει άλλη μία δυνατότητα κινητικότητας, οικονομικής ανάπτυξης και απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος άνευ προϋποθέσεως προηγούμενης λύσης της εταιρείας. Η Ευρωπαϊκή Εταιρεία δύναται να σχηματιστεί με τέσσερις τρόπους: α) Διά της συγχώνευσης των εθνικών εταιρειών, εκ των οποίων τουλάχιστον οι δύο να προέρχονται από διάφορα κράτη-μέλη• β) Διά της δημιουργίας εταιρείας χαρτοφυλακίου, με τουλάχιστον τις δύο εταιρείες να προέρχονται από διάφορα κράτη-μέλη ειδικά να διατηρούν θυγατρική ή υποκατάστημα σε άλλο κράτος-μέλος για τουλάχιστον δύο έτη• γ) Διά της δημιουργίας μιας θυγατρικής Ευρωπαϊκής Εταιρείας όπου οι προϋποθέσεις είναι αυτές της δεύτερης περίπτωσης• δ) Διά της μετατροπής εθνικής εταιρείας σε Ευρωπαϊκή, όπου η εταιρεία να διατηρεί θυγατρική σε άλλο κράτος-μέλος της Ε.Ε. για τουλάχιστον δύο έτη. Η καταστατική έδρα και τα κεντρικά γραφεία της εταιρείας πρέπει να βρίσκονται στο ίδιο κράτος-μέλος. Η Ευρ.Ετ. υιοθετεί, δια ευνόητους λόγους, τη θεωρία της πραγματικής έδρας. Η εκκαθάριση, η λύση και η πτώχευση της Ευρ.Ετ. διέπονται ασφαλώς από το εθνικό δίκαιο της χώρας όπου η τελευταία εδρεύει.

⁹² Περάκης, Ε., «Η νέα παρέμβαση του ΔΕΚ στο δίκαιο των εταιριών : Η διασυννοριακή συγχώνευση ως «ειδική λεπτομέρεια» της ελευθερίας εγκατάστασης», ΔΕΕ 3/ 2006, 285επ..

⁹³ *Sevic C-411/ 03*, οπ.σημ. 22.

⁹⁴ *Οδηγία 2005/ 56 /ΕΚ*. Βλ. αναλυτικά Μίμτζα, Μ., «Η κινητικότητα των εταιρειών στην ευρωπαϊκή αγορά», Διπλωματική Εργασία Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σχολής Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πανεπιστημίου Πατρών, Αύγουστος 2016, σελ. 36-39.

Στη μετά *Brexit* εποχή οι *Ltds*, ως κεφαλαιουχικές εταιρείες τρίτης χώρας, φυσιολογικά δεν θα δύνανται πλέον να αξιοποιούν το δυναμικό περιβάλλον που διαμόρφωσε το Δ.Ε.Ε. Ως εταιρικός τύπος ο οποίος ενδέχεται εφεξής να μην αναγνωρίζεται από τα «κράτη-μέλη» δεν θα δύναται να αποτελέσει συνιστώσα συγχώνευσης οντότητα.

Η δε *Ευρ.Ετ.* φυσιολογικά δεν θα διατίθεται πλέον ως «όχημα» διείσδυσης στην εσωτερική αγορά καθώς η συμμετοχή της σε αυτήν δεν θα είναι πλέον δυνατή. Οι *Ευρ.Ετ.* με έδρα στο Η.Β. κατά πάσα πιθανότητα θα χρήζει να μετασχηματιστούν σε *Ltds*.

Η πτώχευση εξετάζεται, στο παρόν κεφάλαιο, ως εν ευρεία εννοία διαδικασία αναδόμησης κεφαλαιουχικής εταιρείας καθ' ότι δεν εμπίπτει στον δικαιοματικό «πυρήνα» τής ελευθερίας εγκατάστασης αλλά φέρει χαρακτηριστικά δημοσίας τάξεως και δικαστικής συνεργασίας. Είναι επόμενο, μετά *Brexit* η διαδικασία πτώχευσης που θα κινείται στο Η.Β. να μην αναγνωρίζεται αυτοδικαίως στο «κράτος-μέλος υποδοχής» δευτερεύουσας εγκατάστασης και αντιστρόφως, ιδίως εάν επικρατήσει η βούληση τού Η.Β. να λειτουργεί εφεξής ως ανεξάρτητη, «εθνική» έννομη τάξη. Εν τοιαύτη περιπτώσει, θα ισχύουν, κατά τη μεταβατική περίοδο, οι διμερείς συμφωνίες περί τη δικαστική συνεργασία ή τα σχετικώς προβλεπόμενα στη συμφωνία αποχώρησης εάν τα έχει εν τω μεταξύ ψηφίσει και η Βουλή των Κοινοτήτων, μέχρις ότου να ολοκληρωθεί η σύναψη της όποιας «γενναίας» διμερούς συμφωνίας Ε.Ε.-Η.Β..

3.1. Brexit και συνέπειες για τις συγχωνεύσεις

Μείζον πρόβλημα γεννάται, ενόσω διανύεται η μακρά περίοδος των «διαπραγματεύσεων», για τις κεφαλαιουχικές εταιρείες οι οποίες τελούν υπό εκκρεμείς διαδικασίες διασυννοριακής συγχώνευσης⁹⁵.

Σύμφωνα με την *Οδηγία*⁹⁶, οι εταιρείες των διάφορων «κρατών-μελών» οφείλουν όπως καταρτίσουν κοινό πλάνο όρων συγχώνευσης, όπως παράξουν εμπεριστατωμένη αναφορά των διοικήσεων τους και μελέτη ανεξάρτητου ειδικού εμπειρογνώμονα, επίσης δε και πρακτικό έγκρισης της συγχώνευσης από τη γενική συνέλευση. Περαιτέρω, απαιτείται από μέρους κάθε εμπλεκόμενου «κράτους-μέλους» να συγκεκριμενοποιηθεί η δημόσια αρχή (δικαστήριο, συμβολαιογράφος) στην οποία θα υπόκειται ο έλεγχος και η έγκριση, διά παροχής πιστοποίησης, των προπαρασκευαστικών της συγχώνευσης ενεργειών. Επίσης, απαιτείται να συγκεκριμενοποιηθεί η δημόσια αρχή η οποία θα ελέγχει τη νομιμότητα και συνεπαγόμενα θα εγκρίνει το πέρας των διαδικασιών της συγχώνευσης και της ίδρυσης του νέου φορέα εάν τυγχάνει να είναι και το ίδιο το «κράτος-μέλος υποδοχής» τού τελευταίου. Κάθε συγχωνεύομενη εταιρεία οφείλει να εγχειρήσει στη δημόσια αρχή τελικής έγκρισης της περάτωσης της συγχώνευσης το ειδικό πιστοποιητικό το οποίο έχει εν των μεταξύ εκδώσει η εθνική αρχή προέλευσης το αργότερο έξι μήνες από την έκδοση του. Το «κράτος-μέλος υποδοχής» τού νέου φορέα αποφαινεται επισήμως για την έναρξη ισχύος της συγχώνευσης.

Η νομοθεσία η οποία ενσωμάτωσε την *Οδηγία* στο Η.Β.⁹⁷ προβλέπει πως εάν το οικείο δικαστήριο έχει εγκρίνει την περάτωση της συγχώνευσης οφείλει να θέσει *δήλη ημέρα* ενάρξεως των συνεπειών/ της ισχύος της συγχώνευσης όχι αργότερα των είκοσι ενός ημερών από τότε οπότε απεφάνθη. Εν τοιαύτη περιπτώσει, δυνάμεθα να πιθανολογήσουμε πως εάν στο μεσοδιάστημα των είκοσι ενός ημερών το Η.Β. έχει *αποχωρήσει*, η συγχώνευση θα ισχύει κανονικά από τη μεταγενέστερη τού *Brexit* *δήλη ημέρα* που είχε προκαθοριστεί, και δεν θα ανακληθεί.

Στην αντίστροφη περίπτωση συγχώνευσης σε «κράτος-μέλος υποδοχής» τού νέου φορέα στην *Ένωση*, λ.χ. στη «δύσκαμπτη» Αυστρία εν περιπτώσει εκκρεμότητας διαδικασίας εάν και εφόσον το Η.Β. έχει ήδη *αποχωρήσει*, σύμφωνα με την οικεία νομοθεσία⁹⁸ η συγχώνευση αυστριακής εταιρείας (θα) επιτρέπεται μόνο με εταιρείες συντεταγμένες κατά τα οριζόμενα στις νομοθεσίες της *Ένωσης/ Ε.Ε.Α.*. Με το Η.Β. ως *τρίτη χώρα* το υπό ποια διάταξη θα υλοποιηθεί η εκκρεμής συγχώνευση γεννά τα σοβαρά ερωτηματικά.

⁹⁵ Armour, J. et al, *supra* note 43, pp. 239-243.

⁹⁶ 2005/ 56/ EC, AA. 5-9, 10-12, 14.

⁹⁷ *Companies (Cross-Border Mergers) Regulations 2007*.

⁹⁸ Section 3- Austrian Act on Cross-Border Mergers.

Από πλευράς Η.Β., εφόσον η νομοθεσία της Ένωσης τυπικά θα ισχύει μέχρις ότου να ανακληθεί από το όποιο *repeal bill* οι υποχρεώσεις των εθνικών αρχών για *καταχωρήσεις* στα οικεία μητρώα⁹⁹ της στο Η.Β. εδρεύουσας «επιζούσας»¹⁰⁰ της *συγχώνευσης* εταιρείας και οι υποχρεώσεις γνωστοποίησης στις ομόλογες αρχές των κρατών προέλευσης των *απορροφημένων* εταιρειών παραμένουν τυπικά εν ισχύ.

Η ουσιαστική συνέπεια θα είναι φυσιολογικά το ότι το Η.Β. μετά *Brexit* δεν θα δύναται να αξιοποιεί το νομικό πλαίσιο της *Οδηγίας* σε συνδυασμό με τον ερμηνευτικό «ακτιβισμό» του Δ.Ε.Ε. και για την περίπτωση των *συγχωνεύσεων*. Οι εθνικές αρχές «κρατών-μελών υποδοχής» των μετά τη *συγχώνευση* φορέων εφεξής θα νομιμοποιούνται να μην κάνουν δεκτά πιστοποιητικά και επίσημα έγγραφα που προέρχονται από το Η.Β., περαιτέρω να μην αναγνωρίζουν *συγχωνεύσεις* που έχουν επιτραπεί μεταξύ Η.Β. και άλλου «κράτους-μέλους», εάν παρ' ελπίδα και κατ' εξαίρεση έχουν επιτραπεί, ως μη υποκείμενες στον έλεγχο του Δ.Ε.Ε. ως αρμοδίου δικαστηρίου. Το σημείο εκκίνησης θα είναι εν πάση περιπτώσει το ότι η *Ltd* (θα) είναι ένας εταιρικός τύπος υφιστάμενος εκτός του νομικού πλαισίου του *παράγωγου εταιρικού δικαίου της Ένωσης*¹⁰¹.

Η δυνατότητα εταιρικής «μετανάστευσης», ή άλλως δυνατότητα «αλλαγής ενδύματος»¹⁰² θα απωλεσθεί ως *κινητικό* πλεονέκτημα δεδομένου μεταξύ άλλων του ότι τόσο η *Επιτροπή* όσο και το ίδιο το Η.Β. δεν δείχνουν ιδιαίτερη προθυμία να ρίξουν «νερό στο κρασί τους» for old times' sake. Μετά *Brexit* καμία εκ των δύο πλευρών δεν θα υποχρεούται να υποστηρίξει με νομικά εργαλεία και να καθιστά δυνατή τη *συγχώνευση* εταιρειών αναμεταξύ Ε.Ε. και Η.Β.. Ήδη το Η.Β. με την υφιστάμενη εθνική νομοθεσία του δεν επιτρέπει την ολική έξοδο *Ltd* άνευ προηγουμένης *λύσεως*.

Για να δυνηθούν λοιπόν οι *Ltds* να διατηρήσουν το πλεονέκτημα αυτό χρήζει να ιδρύσουν νέο φορέα στην Ένωση για να *απορροφηθούν* από αυτόν άνευ διακοπής της *νομικής συνέχειας* τους¹⁰³ ή να ιδρύσουν *θυγατρική*, εάν δεν διατηρούν ήδη, η οποία θα δύναται, ως *ευρω-ενωσιακή* εταιρεία, να *συγχωνεύεται* με εταιρείες με *καταστατική έδρα* στην Ένωση. Αμφότερες επιλογές όμως χρήζουν χρόνο και χρηματοδότηση.

⁹⁹ Αγγλιστί, *Registrar of Companies*.

¹⁰⁰ Αγγλιστί, *surviving company*. Βλ. αναλυτικά Armour, J. et al, *supra note 43*, p. 243.

¹⁰¹ Böckli, P., Davies, P. et al, *supra note 21*, pp. 24-26.

¹⁰² Rammeloo, S., "Cross-border company migration in the EU: Transfer of registered office (conversion) – the last piece of the puzzle? **Case C-106/ 16 Polbud**, EU: C: 2017: 804", *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2018, Vol. 25(1) 87–107, pp. 105-107.

¹⁰³ Βλ. άνωθεν σελ. 20.

Το νομικό πλαίσιο τής *Οδηγίας* δημιούργησε ένα δυναμικό περιβάλλον εκεί όπου πραγματικά δεν υπήρχε, μία νέα εποχή για τις *διασυνοριακές συγχωνεύσεις*¹⁰⁴ οι οποίες εφεξής και αν ακόμα (θα) υλοποιούνται στο πλαίσιο τού (υπό συζήτηση) *διμερούς συμφώνου* θα τελούν υπό τας προϋποθέσεις των εθνικών δικαίων. Του λόγου το αληθές μάς το παρέχει σχετικά πρόσφατη νομολογία¹⁰⁵, αγγλική μάλιστα όπου το δευτεροβάθμιο δικαστήριο¹⁰⁶ απεφάνθη πως *διασυνοριακή συγχώνευση* αναμεταξύ εταιρειών ακόμα και τού ιδίου γκρουπ εμπίπτει στις διατάξεις τής *Οδηγίας* παρά το γεγονός πως η εκχωρήτρια εταιρεία¹⁰⁷ παραιτήθηκε του δικαιώματος είσπραξης αντιτίμου¹⁰⁸ για τις προς μεταβίβαση μετοχές.

Η εικόνα των *συγχωνεύσεων* σκιαγραφείται πληρέστερα και με μία ευσύνοπτη αναφορά στις *διεθνικές συγχωνεύσεις με ευρω-ενωσιακή διάσταση*¹⁰⁹ οι οποίες στη μετά *Brexit* εποχή δεν θα εξετάζονται πλέον μόνον από την *Επιτροπή*¹¹⁰, ως θεματοφύλακα τού *ανταγωνισμού*, προς υπολογισμό των μετά *συγχώνευσης* μεριδίων στην αγορά, αλλά και από τις εθνικές αρχές τού Η.Β.. Οι αρχές οι οποίες θα εκπορεύονται από ανεξάρτητες έννομες τάξεις και θα είναι ταγμένες στην προστασία δύο ανεξάρτητων αγορών ενδεχομένως να αξιοποιούν διάφορα κριτήρια και προοπτικές πλέον τής δυσκινησίας που προδήλως συνεπάγεται ο αναμεταξύ τους συντονισμός¹¹¹.

Έχει παρατηρηθεί πως το *Brexit* επανιδρύοντας «σύνορα» ουσιαστικά αναγεννά τον *κανονιστικό ανταγωνισμό*¹¹².

¹⁰⁴ Cervello, C.J.M. & Ribas, A.E., *supra* note²⁷, pp. 16-17.

¹⁰⁵ *In re Olympus UK Ltd and others* [2014] EWHC 1350 (Ch).

¹⁰⁶ Αγγλιστί, *High Court Chancery Division*, αντίστοιχο τού *Πολυμελούς* για τα καθ' ημάς.

¹⁰⁷ Αγγλιστί, *transferor company*.

¹⁰⁸ Αγγλιστί, *waiver of the right to consideration*.

¹⁰⁹ Αγγλιστί, *transnational mergers with E.U. dimension*.

¹¹⁰ Δεν θα ισχύει το 'one stop shop'.

¹¹¹ Cervello, C.J.M. & Ribas, A.E., *ibid*.

¹¹² Sideri, C., "The impact of Brexit on corporate mobility and regulatory competition", *European Competition Law Review*, 2019, vol. 40, issue 4, pp. 147-149.

3.2. *Ltds* και Ευρωπαϊκή Εταιρεία

3.2.1. Η φιλοσοφία και η σκοπιμότητα τού εταιρικού μορφώματος

Η *Ευρ.Ετ.* (*Societas Europaea, SE*) θεσπίστηκε υπό τον Κανονισμό 2157/2001. Το «πιστικό» περιβάλλον τού διεθνούς ανταγωνισμού¹¹³ ώθησε την Ένωση στη δημιουργία αυτού τού καινοτόμου «όχηματος» που δίνει τη δυνατότητα σε εταιρείες εδρεύουσες σε διάφορα κράτη-μέλη να ενώσουν δυνάμεις σε ενιαίο εταιρικό μανδύα για να δύνανται να δρουν συλλογικά και υπό κοινή συγκρότηση στον κοινοτικό χώρο.

Η *Ευρ.Ετ.* ιδρύεται σε συγκεκριμένο κράτος-μέλος και διέπεται από το εθνικό δίκαιο τού τελευταίου¹¹⁴. Η δε καταστατική της έδρα πρέπει να βρίσκεται εντός τής Ένωσης¹¹⁵ και συγκεκριμένα στο κράτος-μέλος τής καταχώρησης του νομικού προσώπου¹¹⁶. Εκ της καταχώρησης στο μητρώο, το εκ τού εθνικού δικαίου διεπόμενο, γεννάται η νομική προσωπικότητα¹¹⁷. Ο εν λόγω εταιρικός τύπος απολαμβάνει της ίδιας μεταχείρισης με την ανώνυμη εταιρεία που εδρεύει στο ίδιο κράτος-μέλος¹¹⁸. Εν προκειμένω, ζητήματα για τα οποία ο Κανονισμός σιωπά ρυθμίζονται από το οικείο δίκαιο που διέπει τη λειτουργία των ανωνύμων εταιρειών¹¹⁹.

Το μείζον πλεονέκτημα που δίδει η *Ευρ.Ετ.* είναι η δυνατότητα μεταφοράς τής καταστατικής έδρας και υποχρεωτικά και της πραγματικής σε άλλο κράτος-μέλος άνευ απώλειας τής νομικής προσωπικότητας και προϋπόθεσης επανασύστασης του νομικού προσώπου στο νέο «κράτος-μέλος υποδοχής»¹²⁰ και με συνέπεια μόνο την αλλαγή τού εθνικού δικαίου που θα διέπει τη λειτουργία της.

Η *Ευρ.Ετ.* είναι, συνεπεία των ως άνω, το απόλυτο «όχημα» για την επίτευξη maximum εταιρικής κινητικότητας στον χώρο τής εσωτερικής αγοράς· ενιαία εταιρεία διακινούμενη στην Ενιαία Αγορά υπό ενιαία αναγνωριζόμενο εταιρικό τύπο δυνάμενο να υπόκειται σε μία εθνική έννομη τάξη συνιστώσα τής ευρω-ενωσιακής.

¹¹³ Βασιλόπουλος, Α., «Ελευθερία εγκατάστασης κατά το κοινοτικό δίκαιο. Η ερμηνευτική προσέγγιση τού Δ.Ε.Κ. και η συμβατότητα των ρυθμίσεων για την ευρωπαϊκή αγορά», Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Νομικής, Τομέας Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου, 2009, σελ. 38-46.

¹¹⁴ Κανονισμός - Α. 7.

¹¹⁵ Κανονισμός Α. 12 παρ. 1.

¹¹⁶ Κανονισμός Α. 12 παρ. 1 και 16 παρ. 1.

¹¹⁷ Κανονισμός Α. 10.

¹¹⁸ Κανονισμός Α. 9.

¹¹⁹ Κανονισμός Α. 8 παρ. 1.

3.2.2. Οι συνέπειες για την *Ευρωπαϊκή Εταιρεία*

Καθώς δυνάμεθα με ασφάλεια να προσλάβουμε, μετά *Brexit* η συμμετοχή μίας *Ltd* σε σχήμα *Ευρ.Ετ.* δεν θα είναι πλέον εφικτή. Το *H.B.* θα βρίσκεται εκτός *Ένωσης* και συνεπαγόμενα *ενωσιακής έννομης τάξεως*, οπότε και αν ακόμα στο «γενναίο» διμερές σύμφωνο προβλεφθεί ρητώς η αναγνώριση τού *εταιρικού τύπου των Ltds, for old times' sake* πάντα, στο πλαίσιο *αμοιβαιότητας*, η αμοιβαιότητα αυτή δεν θα είναι τού αυτού «διεισδυτικού» βαθμού με την αντίστοιχη που διαπνέει τις *Συνθήκες* για να προάγει το «υπερ-κινητικό» περιβάλλον που άνωθεν ευσύνοπτα παρουσιάστηκε. Ενδεχομένως, ήδη υφιστάμενες *θυγατρικές* των *Ltds* εταιρείες να δύνανται να μετέχουν στο σχήμα τής *Ευρ.Ετ.* εάν βεβαίως δεν αμφισβητηθούν από τις έννομες τάξεις τής *θεωρίας τής πραγματικής έδρας* λόγω τού ότι ιδρύθηκαν από *Ltds*.

Έχει επισημανθεί από μέρος της θεωρίας πως το *Brexit* πολύ πιθανό να δώσει έναυσμα για νέα συζήτηση σε επίπεδο Θεσμών *Ένωσης* αναφορικά με την αναδιαμόρφωση τού πιο σημαντικού *εταιρικού μορφώματος* το οποίο, καθώς έχει εκτιμηθεί, σε σημαντικό βαθμό εμφορείται από ένα ιδιάζον «clash of cultures» *εταιρικών δικαίων* με έντονη την γερμανική «σφραγίδα» τού top tier system δηλαδή τής «διττής» διοίκησης με τη *συμμετοχή των εργαζομένων*. Το πιο «φιλελεύθερο» αγγλο-σαξωνικό *εταιρικό δίκαιο* υιοθετεί την managerial προσέγγιση και το παρακολουθούν και άλλα κράτη-μέλη. Περαιτέρω, η νέα συζήτηση οφείλει, καθώς προτείνεται, να ενιαιοποιεί ζητήματα *εταιρικής διακυβέρνησης* και φορολόγησης¹²⁰. Από τη συζήτηση όμως θα λείπει ένας σίγουρα πολύπειρος στην *εταιρική διακυβέρνηση* «συνομιλητής».

Η *Ευρ.Ετ.* έχει επίσης αξιολογηθεί ως επιλογή ασφάλειας δικαίου καθ' ότι διέπεται από τον *Κανονισμό* ο οποίος εφαρμόζεται ομοιόμορφα ως *άμεσα ισχυρός* στα κράτη-μέλη και δεν τροποποιείται μονομερώς. Μέχρι την ολοκλήρωση τού *Brexit* οι *Ltds* με «ηπειρωτικά» συμφέροντα δύνανται να *μετασχηματιστούν* με τις συνεργαζόμενες με αυτές εταιρείες σε *Ευρ.Ετ.* με έδρα το θελκτικό Λουξεμβούργο από άποψη φορολογίας, δυνατότητας δημοσίευσης οικονομικών καταστάσεων και σε διάφορο τού ευρώ νόμισμα πλέον τής ασφαλείας δικαίου την εθνικής νομοθεσίας εν σχέσει με τη συμμετοχή των εργαζομένων¹²¹. Ο χρόνος τής εξόδου όμως ζυγώνει απειλητικά οπότε ο *μετασχηματισμός* των *Ltds* σε *S.E.s* χρήζει να ξεκινήσει άμεσα για να περατωθεί όσο το *H.B.* είναι τυπικά κράτος-μέλος.

¹²⁰ Dumitru, I.O., “*The European Company. Perspectives after Brexit*”, Juridical Tribune, December 2017, vol.7, iss. 2, pp.134-145, p. 144.

¹²¹ Cathiard, C., “*The European Company (SE) in Luxembourg: An Interesting Tool for International Growth or European Hub – an Opportunity under Brexit*”, published in Global Legal Post, April 2018 (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

Αντίστροφα ισχύει ομοίως, στο Η.Β. θα δύναται να ολοκληρωθεί η ίδρυση και η καταχώρηση *Ευρ.Ετ.* όσο ακόμα το Η.Β. μετέχει στην Ένωση. Μετά την ημερομηνία αποχώρησης, λόγω *hard Brexit*, εάν και εφόσον δεν έχει κυρωθεί νομοθεσία που να κωδικοποιεί¹²² τον Κανονισμό ως εθνικό αγγλικό δίκαιο¹²³, θα συνεπάγεται όχι μόνο τη μη δυνατότητα καταχώρησης και κατά συνέπεια έναρξης νομικής προσωπικότητας αλλά κατά πάσα πιθανότητα και το τέλος των υφιστάμενων αγγλικών *Ευρ.Ετ.*. Το διακριτικό ‘*S.E.*’ δεν θα είναι πλέον επιτρεπτό ως συνοδευτικό τής επωνυμίας, το πιο πιθανό θα είναι οι εταιρείες αυτές, μετά *Brexit*, να λογίζονται ή ακόμα και να υποχρεωθούν να μετατραπούν σε *Public Ltd Companies (PLCs)*¹²⁴ αφού από πλευράς εθνικής νομοθεσίας ήδη εξομοιούνται με τέτοιες.

¹²² Αγγλιστί, duplicate. Βλ. αναλυτικά Armour, J. et al, *supra note 43*, pp. 244-245.

¹²³ Αγγλιστί *equivalence*, όρος που χρησιμοποιείται στη θεωρία για να υποδηλώσει καθεστώς νομοθετικών προβλέψεων ανάλογων των *ευρω-ενωσιακών* και συνεπαγόμενα *ισοδύναμης προστασίας* των τελευταίων. Βλ. Böckli, P., Davies, P. et al, *supra note 21*.

¹²⁴ Ελληνιστί, *εισηγμένες*. Βλ. αναλυτικά Böckli, P., Davies, P. et al, *ibid*, pp. 21-23.

Interim συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η ελευθερία εγκατάστασης των εταιρειών ως απόλυτο δικαίωμα υλοποιείται με τα ακόλουθα «εργαλεία»: πρακτορείο, υποκατάστημα, θυγατρική, συμμετοχή σε διασυννοριακή συγχώνευση και συμμετοχή σε Ευρωπαϊκή Εταιρεία. Για να δύναται μία εταιρεία να κινείται στην ευρύτητα της εσωτερικής αγοράς χρήζει να έχει την ιθαγένεια της Ένωσης, να είναι δηλαδή εταιρικός «πολίτης» της τελευταίας. Η ιθαγένεια καθορίζεται από το εθνικό δίκαιο τού κράτους-μέλους ίδρυσης και καταχώρησης της εταιρείας και εξοπλίζει την εταιρεία με το «διαβατήριο» για να διαβαίνει ελεύθερα την εσωτερική αγορά.

Κεφαλαιουχικές εταιρείες τρίτων χωρών, ακόμα και χωρών που έχουν συνάψει διμερές σύμφωνο με την Ένωση, δεν δικαιούνται και συναφώς δεν δύνανται να απολαμβάνουν ανεμπόδιστα τα ως άνω νομικά «εργαλεία» εταιρικής κινητικότητας.

Μετά *Brexit* παρά το γεγονός πως το Η.Β. είναι έννομη τάξη οικεία με την ενωσιακή νομοθετική πρακτική, το τελευταίο θα συμβάλλεται ως τρίτη χώρα με το εθνικό της δίκαιο οπότε οι εταιρείες του δεν θα έχουν πλέον την ιδιότητα «πολίτη» της Ένωσης για να απολαμβάνουν τα ειδικά «συνταγματικά» δικαιώματα τα εκ των Συνθηκών προβλεπόμενα.

Δεν θα ήταν άτοπο να πιθανολογήσουμε στο όποιο «comprehensive» διμερές σύμφωνο προκύψει να υπάρχουν ειδικές προβλέψεις για εγκατάσταση εταιρειών ουχί όμως για *per se* ελευθερία εγκατάστασης, λαμβανομένης υπόψη της πρόθεσης τού Η.Β. να κατοχυρώσει την πρόσβαση στην Ενιαία Αγορά. Η ελευθερία εγκατάστασης δεν δύναται να αποσπαστεί από την ελεύθερη κυκλοφορία. Η δεύτερη είναι δικαιωματική αρχή εκ της οποίας πηγάζει το πρώτο που είναι απόλυτο δικαίωμα. Αμφότερα ιδρύονται από τις Συνθήκες και εφαρμόζονται άνευ (δυσανάλογων προς τους σκοπούς των Συνθηκών) εθνικών προσχωμάτων.

Μετά *Brexit* όμως τα προσχώματα θα επιτρέπονται στο μέτρο που δεν θα παραβαίνουν τις διατάξεις της διμερούς συμφωνίας. Το Δ.Ε.Ε. όμως κατά πάσα πιθανότητα δεν θα είναι το αρμόδιο *forum* επίλυσης διαφορών, λαμβανομένων υπόψη των προθέσεων τού Η.Β..

Συνεπώς, η ελευθερία εγκατάστασης μετά την αποχώρηση παύει να ισχύει στην «διομολόγηση Ε.Ε.-Η.Β.».

3.3. Οι συνέπειες για τη διασυννοριακή πτώχευση

Η διασυννοριακή πτώχευση διεπόμενη υπό τον Κανονισμό 2015/ 848 αν και αποτελεί δημιούργημα της αρμοδιότητας της Ένωσης για δικαστική συνεργασία στην Ευρώπη και για διαμόρφωση χώρου ελευθερίας, ασφαλείας και δικαιοσύνης¹²⁵ στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται κυρίως υπό το πρίσμα των δυνατοτήτων εταιρικής αναδόμησης.

Ο Κανονισμός προβλέπει¹²⁶ η επιλογή δικαίου για την έναρξη των διαδικασιών της πτώχευσης να καθορίζει τη δωσιδικία η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από την έννοια του 'κέντρου των συμφερόντων' τού οφειλέτη¹²⁷. Η έννοια ορίζεται ως 'ο τόπος όπου ο οφειλέτης διεξάγει επιχειρηματική δραστηριότητα δυνάμενη να επιβεβαιωθεί από τους τρίτους' και ο τόπος αυτός δύναται κάλλιστα να είναι διάφορος από εκείνον όπου η εταιρεία διατηρεί το καταχωρημένο γραφείο της. Ισχύον δίκαιο λοιπόν θα είναι το δίκαιο τού τόπου έναρξης των διαδικασιών της πτώχευσης και το δίκαιο αυτό θα καθορίζει την υπαιτιότητα των διαχειριστών για παράλειψη ενάρξεως των διαδικασιών αυτών εν περιπτώσει υπερχρέωσης της εταιρείας. Νομολογία τού Δ.Ε.Ε. από τη Γερμανία ορμώμενη¹²⁸ διευρύνει την έννοια 'πτωχευτικό δίκαιο' για να συμπεριλάβει την υπαιτιότητα των διαχειριστών για την μη έγκαιρη έναρξη διαδικασιών πτώχευσης ως μέτρο προστασίας των πιστωτών στο τόπο όπου λαμβάνει χώρα η κύρια δραστηριότητα. Συνεπώς, είναι δυνατό να ισχύσει το πτωχευτικό δίκαιο κράτους-μέλους διάφορου τού κράτους-μέλους της ίδρυσης της εταιρείας.

Αφ' ης στιγμής το Η.Β. δεν είναι πλέον κράτος-μέλος της Ένωσης, ο Κανονισμός ως δευτερογενές δίκαιο δεν θα έχει εφαρμογή στην επικράτεια του όπερ σημαίνει πως η πτώχευση η οποία θα έχει εκδικαστεί και θα ξεκινά στο Η.Β. δεν θα αναγνωρίζεται αυτομάτως από την Ένωση και αντιστρόφως και πως οι εκατέρωθεν αρμόδιοι λειτουργοί των πτωχευτικών διαδικασιών δεν θα υποχρεούνται στον συντονισμό των ενεργειών τους και σε παράλληλες διατυπώσεις δημοσιότητας. Έχει προταθεί¹²⁹ το Η.Β. να αξιοποιήσει είτε το UNCITRAL Model το οποίο παρακολουθείται κυρίως από τον «προγονικό» Κανονισμό τού έτους 2006, είτε τον Πτωχευτικό Νόμο 1986¹³⁰ που παρέχει ρητές προβλέψεις διεθνούς δικαστικής συνεργασίας για ξένες χώρες που υποδεικνύει ο αρμόδιος υπουργός, μέχρι σήμερα μόνο κοινοπολιτειακές. Χρήζει μάλλον διεύρυνση της λίστας.

¹²⁵ ΑΑ. 4(2)(ι), 81 – Σ.Α.Ε.Ε.

¹²⁶ Κανονισμός - ΑΑ. 3, 7.

¹²⁷ Αγγλιστί, *debtor's centre of main interest*. Βλ. αναλυτικά Armour, J. et al, *supra note 43*, pp. 229, 235.

¹²⁸ Kornhaas C-594/ 14.

¹²⁹ Wessels, B., "Brexite and its Consequences for European Insolvency Law", Mar. 2016, *leidenlawblog* (πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).

¹³⁰ Insolvency Act 1986.

Εν ουδεμία περιπτώσει όμως δεν πρέπει να παραβλέπουμε πως το καθεστώς που διέπει την *πτώχευση* ουσιαστικά παρακολουθεί το καθεστώς που επιτρέπει τη *δόμηση* των εταιρειών στο πλαίσιο της *ελευθερίας εγκατάστασης*¹³⁰. Το *‘κέντρο των συμφερόντων’* αξιοποιείται από τον *Κανονισμό* ως *τεκμήριο* συνδέσμου με συγκεκριμένη έννομη τάξη. Εφόσον στο πλαίσιο της *ελευθερίας εγκατάστασης* μία *κεφαλαιουχική εταιρεία* δικαιούται και συναφώς δύναται να ιδρύεται σε ένα κράτος-μέλος, να μεταφέρει τη διοίκηση της, τα λειτουργικά περουνσιακά της στοιχεία και τους απαραίτητους για την επίτευξη των σκοπών της εργαζόμενους σε άλλο κράτος-μέλος, είναι επόμενο οι προϋποθέσεις της εν δυνάμει *πτώχευσης* να δημιουργούνται στο άλλο οπότε *αρμόδιο δίκαιο και forum* να είναι τού «κράτους-μέλους υποδοχής» της *δευτερεύουσας εγκατάστασης*. Η νομολογία τού Δ.Ε.Ε. και στο πεδίο αυτό είναι *ιδιαζόντως δυναμική*. Το *τεκμήριο* δεν ελήφθη υπόψη *μονοσήμαντα* αναφορικά με την *ιρλανδική θυγατρική γνωστού ιταλικού γκρουπ παραγωγής και συσκευασίας γαλακτοκομικών προϊόντων*. Το *κέντρο των συμφερόντων* δεν ταυτίζεται κατ’ ανάγκη με το *κέντρο της διοίκησης* αλλά καθορίζεται από μία σειρά *αντικειμενικών παραγόντων* που *σωρευτικά* εξεταζόμενοι *δύνανται να είναι αντιληπτοί* στον τρίτο¹³¹. Στην περίπτωση όπου *ιταλική εταιρεία* μετέφερε το *head office* της στο Η.Β., *διαγραφόμενη* από το οικείο μητρώο, αλλά η *αίτηση πτώχευσης* από πιστωτή *υπεβλήθη* στην *Ιταλία* λόγω ύπαρξης εκεί *τραπεζικού λογαριασμού και περουνσιακών στοιχείων*, το Δ.Ε.Ε. έδωσε έμφαση στους *αντικειμενικούς παράγοντες* που *κατέτειναν* στο που λαμβάνει χώρα το *management* και η *καθημερινή επιτήρηση*¹³².

Τα δικαστήρια τού Η.Β. όμως με τη δική τους *ερμηνευτική κουλτούρα*, *αξιοποιούν βιωματικά περιστατικά* τα οποία το οδηγούν στον καθορισμό τού *κέντρου συμφερόντων*. Στην περίπτωση όπου *γερμανική εταιρεία μετασχηματίστηκε* σε *Ltd* και μετέφερε τα περουνσιακά της στοιχεία στον νέο φορέα με δύο διαδικασίες *πτώχευσης* να έχουν *ξεκινήσει παράλληλα* σε *Γερμανία* και *Η.Β.*, το δικαστήριο *απεφάνθη* πως το *κέντρο συμφερόντων* ήταν στην *Γερμανία* όπου *απασχολούνται* οι εργαζόμενοι, όπου *έδρευαν* οι *πιστωτές* και όπου είχαν *υπογραφεί* τα *συμβόλαια* στη *γερμανική γλώσσα*¹³³. Στην περίπτωση όμως *λουξεμβουργιανής εταιρείας* που *μετέφερε* το *head office* της στο Η.Β. προτού να *αιτηθεί* την *πτώχευση* της το δικαστήριο έκρινε πως το *κέντρο συμφερόντων* ήταν το *Λονδίνο* καθότι η εταιρεία *διά δελτίου τύπου* και *επισήμων ανακοινώσεων* είχε *εγκαίρως ενημερώσει* τους *πιστωτές* για τη *διεύθυνση* της νέας *εγκατάστασης*, μαζί τους *διαπραγματευόταν* στο *Λονδίνο*, το *εν Λονδίνο γραφείο* είχε *καταχωρηθεί* κατά τα *οριζόμενα* στο *αγγλικό εταιρικό δίκαιο*¹³⁴.

¹³⁰ Mucciarelli, Prof. F.M., “Brexite: its impact on insolvency forum and law shopping”, SEPTEMBER 2017, SOUTH SQUAREDIGEST, pp. 26-29.

¹³¹ *Eurofood IFSC Ltd C-341/ 04*.

¹³² *Interedil srl. Case* Βλ. αναλυτικά Mucciarelli, Prof. F.M., *ibid*, p. 26.

¹³³ *Hans Brochier Holding Ltd v. Exner [2006] EWHC 2594*.

¹³⁴ *Re Hellas Telecommunication (Luxembourg) II SCA[2009] EWHC 3199 (Ch.)*.

Στην μετά *Brexit* εποχή, η σκοπιά τού Η.Β. δεν θα αλλάξει. Ως δωσιδικία τής καταστατικής έδρας θα συνεχίσει να αντιμετωπίζει τις αλλοδαπές εταιρείες ως εταιρείες υποκείμενες στο αλλοδαπό δίκαιο. Από την άλλη πλευρά όμως, εάν οι αλλοδαπές εταιρείες προέρχονται από δωσιδικίες τής θεωρίας της πραγματικής έδρας, η επιλογή τής μεταφοράς τού *head office* μοιραία θα ερμηνευθεί από το κράτος προέλευσης ως επιλογή άρσης τού συνδέσμου με την έννομη τάξη τού τελευταίου¹³⁵.

Μετά *Brexit* τα κράτη-μέλη ασφαλώς θα συνεχίσουν να αξιοποιούν τον *Κανονισμό*, με το τεκμήριο τού κέντρου συμφερόντων, για τις ενδο-ενωσιακές πτωχεύσεις, τα δε κράτη-μέλη όμως τα οποία υιοθετούν τη θεωρία τής πραγματικής έδρας από τη στιγμή οπότε οι *Ltds* δεν θα αναγνωρίζονται ως εταιρείες τής Ένωσης θα στερούν από αυτές την πτωχευτική ικανότητα στο έδαφος τους με τους διαχειριστές να ενέχονται ατομικά πλέον έναντι των πιστωτών¹³⁶.

Το *UNCITRAL Model Law* έχει θεωρηθεί μία «γέφυρα» ικανή να καλύψει το «κενό» που θα προκληθεί από το *Brexit* καθ' ότι εμφορείται από την αρχή τής αμοιβαιότητας στην ολότητα του και ο *Κανονισμός* το παρακολουθεί πιστά αναφορικά με την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη δικαστική συνεργασία. Περαιτέρω, είναι το κατάλληλο εργαλείο για την προαγωγή πτωχευτικών διαδικασιών με διεθνή διάσταση όπως χαρακτηριστικά είναι εκείνες οι οποίες θεμελιώνονται στο κριτήριο τού κέντρου των συμφερόντων¹³⁷.

¹³⁵ Mucciarelli, Prof. F.M., *supra* note ¹³⁰, p. 29.

¹³⁶ Piñeiro, C.L., “*Brexit and International Insolvency: Beyond the Realm of Mutual Trust*”, *Int. Insolvency. Rev.* (2017) Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/iir.1283, pp. 6-8.

¹³⁷ Piñeiro, C.L., *ibid*, pp. 9-12.

Interim επισημάνσεις

Καθώς έχει ήδη επαρκώς εξηγηθεί, το ολικό *Brexit* διά της συνεπαγόμενης αποξένωσης του Η.Β. από την *Ένωση* και την νομοθεσία της τελευταίας δύναται να έχει ως άμεση συνέπεια οι *Ltds* εφεξής να μην καν αναγνωρίζονται ως *εταιρικός τύπος*, ιδίως εν τη απουσία ειδικών προβλέψεων στο *διμερές σύμφωνο* που θα ακολουθήσει.

Η συνέπεια αυτή είναι το θεμέλιο του προβλήματος. Οντότητα μη υφιστάμενη για την *ενωσιακή έννομη τάξη* συνεπάγεται οντότητα μη δυνάμενη να εισέλθει στο έδαφος ως *κεφαλαιουχική εταιρεία* και άρα μη δυνάμενη να *πτωχεύσει* ως τέτοια.

Οι *Ltds* οι οποίες ενδιαφέρονται να επιχειρήσουν στην *εσωτερική αγορά* για να δύνανται να *πτωχεύσουν* κατά τα οριζόμενα στον *Κανονισμό* προδήλως χρήζει να ιδρύουν *θυγατρικές* αυτοτελώς χρηματοδοτούμενες. Τάδε, εάν οι ιδρυτές είναι Βρετανοί με ενδιαφέροντα στην *Ένωση*.

Εάν όμως χάνεται η *ευρω-ενωσιακή πτωχευτική ικανότητα* χάνεται μαζί της, από την άλλη πλευρά, το ενδιαφέρον Ευρωπαίων επιτηδευματιών να ιδρύουν εταιρείες στο Η.Β. για να υποστηρίζουν συμφέροντα στο ηπειρωτικό έδαφος.

Συνεπώς, η κατοχύρωση του τύπου της *Ltd* και των «οχημάτων» με τα οποία θα δικαιούται και θα δύναται να μεθοδεύει την *πρόσβαση* της στην *Ενιαία Αγορά* χρήζει να προβλέπονται ρητώς στο *διμερές σύμφωνο* που θα ακολουθήσει προς το σκοπό της επίτευξης του υψηλότερου δυνατού βαθμού προστασίας των stakeholders.

Έως τότε, το consolidation του *δευτερογενούς δικαίου* της *Ένωσης* μέσω του Great Repeal Bill θα γεφυρώνει τις σχέσεις των δύο μερών με το αναγκαίο equivalence το οποίο η *Ένωση* αναγνωρίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – Ηνωμένο Βασίλειο, *E.F.T.A.* & ελευθερία εγκατάστασης

4.1. Οι θεσμικές ιδιαιτερότητες του «σκέλους» *E.F.T.A.*

Η *E.F.T.A.*, ελληνιστί *Ευρωπαϊκή Συνεργασία Ελευθέρου Εμπορίου*, ιδρύθηκε εν έτει 1960¹³⁸ ως *διακυβερνητικός οργανισμός* ο οποίος ενώ επιδιώκει το *ελεύθερο εμπόριο* και την *οικονομική ολοκλήρωση*, δεν επιδιώκει και την *πολιτική ολοκλήρωση* αναμεταξύ των κρατών-μελών του, που είναι: η Ισλανδία, η Νορβηγία, η Ελβετία (σημ. ήταν αρχικά) και το όμορο σε αυτήν Λιχτενστάιν. Από το έτος 1972 κάθε κράτος-μέλος ξεχωριστά έχει υπογράψει διάφορα «τομεακά» σύμφωνα ελευθέρου εμπορίου αρχικά με την *E.O.K.* και μετέπειτα με την *Ένωση*¹³⁹. Εν έτει 2001, η *Συνθήκη E.F.T.A.* τροποποιήθηκε για να προσαρμοστεί στα *διμερή Σύμφωνα E.E. – Ελβετίας*. Σημειωτέο, τα κράτη-μέλη δεν υποχρεούνται από τη *Συνθήκη* να συμβάλλονται συλλογικά με *τρίτες διεθνείς νομικές οντότητες*, τουναντίον κάθε κράτος-μέλος δύναται να συμβληθεί (*διμερώς*) με *τρίτο κράτος*.

Εν έτει 1994, τίθεται σε ισχύ η *E.E.A.A.*, ελληνιστί *Συμφωνία για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Περιοχή*¹⁴⁰. Η *E.E.A.* βασικό σκοπό έχει την «*επέκταση*» της *εσωτερικής αγοράς* στην επικράτεια των κρατών-μελών της *E.F.T.A.*. Για τις χώρες Ισλανδία, Νορβηγία, Λιχτενστάιν ισχύει το *κοινοτικό κεκτημένο* αναφορικά με την *ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων* με τα ακόμα 28 κράτη-μέλη της *Ένωσης*. Περαιτέρω, τα κράτη-μέλη της *E.F.T.A.* ευθυγραμμίζονται με την *Ένωση* για θέματα *ισότητας, κοινωνικής πολιτικής, πολιτικής ανταγωνισμού, περιβαλλοντικής προστασίας, πολιτισμού και τουρισμού*. Δεδομένου τού ότι τα κράτη-μέλη δεν μετέχουν στα όργανα της *Ένωσης* με αποφασιστικό ρόλο υιοθετούν το *δευτερογενές δίκαιο* της *Ένωσης* διά των οικείων μηχανισμών *ενσωμάτωσης* ακόμα και για τους *κανονισμούς*, καθώς έχει ήδη επισημανθεί, και διατηρούν το δικό τους *forum* για την ερμηνεία της *Συνθήκης* και για την επίλυση των διαφορών, δηλαδή δεν υπόκεινται στον έλεγχο τού *Δ.Ε.Ε.*. Η *E.E.A.A.* δεν καλύπτει *κοινή αγροτική πολιτική και πολιτική αλιείας, κοινή εμπορική πολιτική, κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική, δικαιοσύνη και εξωτερικές υποθέσεις, πολιτική φορολογικού εναρμονισμού, οικονομική και νομισματική ένωση*.

4.2. *BrEEAxit*;

Η (επαν)ένταξη τού Η.Β. στην *E.F.T.A.* η οποία επικράτησε να λέγεται πρόταση ‘*soft Brexit*’ ή άλλως ‘*νορβηγικό μοντέλο*’ δεν έχει μέχρι σήμερα βρει σύμφωνη την πολιτεία τού Η.Β. κρινόμενη ως λύση ‘*μεσοβέζικη*’ η οποία εν πάση περιπτώσει (θα) περικλείει το τελευταίο στο βεληνεκές τού δικαίου της *Ένωσης* που (θα) υιοθετείται αυτούσιο. Δηλαδή, η *Ένωση* θα εκτείνεται μακρά χειρί στην επικράτεια του Η.Β. και θα αποφασίζει χωρίς τη συμμετοχή τού τελευταίου στα Όργανα.

¹³⁸ *E.F.T.A. Convention*. Βλ. Ιστοσελίδα τού Οργανισμού (πρόσβαση Σεπτέμβριο 2019).

¹³⁹ Τα κράτη-μέλη της *E.F.T.A.* διατηρούν σε ισχύ 29 *Σύμφωνα Ελεύθερου Εμπορίου*.

¹⁴⁰ *E.E.A. Agreement*.

Το Η.Β. αποχώρησε από την Ε.Φ.Τ.Α. εν έτει 1972¹⁴¹ παρά το γεγονός πως η τελευταία θεωρείται «αγγλο-σαξωνικής» επινοήσης¹⁴². Πόσο δόκιμο και ρεαλιστικό θα ήταν να αιτηθεί την επάνοδο του μετά *Brexit*;

Έχει αναπτυχθεί στη θεωρία¹⁴³ πως η αποχώρηση από την Ε.Ε. μοιραία θα σημάνει την αυτοδίκαιη αποχώρηση από την Ε.Ε.Α. Από την άλλη πλευρά αμφισβητείται αυτή η εξέλιξη εάν ερμηνευτεί στενά η σχετική διάταξη¹⁴⁴ δεδομένου του ότι για την κατάρτιση της Συμφωνίας Ε.Ε.Α. υπέγραψε η Ένωση μετά των συμβαλλομένων κρατών¹⁴⁵.

Η κρατούσα άποψη όμως είναι πως για να δύναται κράτος να έχει την ιδιότητα τού μέλους της Ε.Ε.Α. προϋποτίθεται η ιδιότητα τού κράτους-μέλους της Ένωσης¹⁴⁶. Άλλωστε τα κράτη-μέλη είναι αυτά τα οποία δεσμεύονται από τις συμφωνίες της Ένωσης με τρίτες διεθνείς νομικές οντότητες. Περαιτέρω, η Ε.Ε.Α. έχει εφαρμογή στην επικράτεια των κρατών-μελών της Ε.Φ.Τ.Α. και της Ένωσης¹⁴⁷.

Αναμεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Φ.Τ.Α. και της Ένωσης το *κεκτημένο* της ελευθερίας εγκατάστασης λειτουργεί με την ίδια *ομοιομορφία*. Η Νορβηγία ως το πιο «ενεργό» κράτος-μέλος έχει συνδεθεί με 120 αυτοτελή σύμφωνα με την Ένωση. Επίσης τα κράτη-μέλη της Ε.Φ.Τ.Α. συνδέονται αναμεταξύ τους με 44 ειδικά σύμφωνα η υλοποίηση των οποίων συντονίζεται από την κεντρική γραμματεία που εδρεύει στη Γενεύη¹⁴⁸.

¹⁴¹ Λόγω *European Communities Act 1972*.

¹⁴² Η Ε.Φ.Τ.Α. δεν επελέγη από την Ελληνική Κυβέρνηση εν έτει 1961 λόγω τού ότι δεν διέθετε πυλώνα αγροτικής πολιτικής και λόγω τού ότι εμφορείτο από την αγγλο-σαξωνική επιρροή από την οποία ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής και ο ΥΠΕΞ Ευ. Αβέρωφ προσπαθούσαν ήδη από το έτος 1959 να απομακρύνουν τη Χώρα. Αντιθέτως, επελέγη από την μεταπολιτευτική Πορτογαλία.

¹⁴³ Hillion, C. “*Brexit means Br(EEA)xit: “The UK withdrawal from the EU and its implications for the EEA”*”, *Common Market Law Review* vol. 55, num. 1, February 2018, pp 135-156, pp. 136-139.

¹⁴⁴ Α. 127 – Ε.Ε.Α.Α., διατυπώνει ‘κάθε συμβαλλόμενο μέρος’. Το δε Α. 2 ‘η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη’.

¹⁴⁵ Shroeter & Nemeczek, “*The (unclear) impact of Brexit on the United Kingdom’s membership in the European Economic Area*”, 27 *EBLR* (2016), 921–958.

¹⁴⁶ Hillion, C., *ibid*, p. 139.

¹⁴⁷ Α. 126 – Ε.Ε.Α.Α., διατυπώνει ‘εφαρμόζεται στην περιοχή στην οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη της Ε.Κ.’.

¹⁴⁸ Broad, M., “*After Brexit: What do we Know about E.F.T.A.?*”, *Leiden International Relations Blog*, March 10, 2019 (πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).

Αφ' ης στιγμής το Η.Β. αποχωρήσει από την Ένωση, οπότε δεν θα φέρει πλέον την ιδιότητα τού *συμβληθέντος κράτους*, θα χρήζει να επαναδιαπραγματευτεί την ένταξη του στην *E.F.T.A.* με νέους όρους και συμφωνίες οι οποίες θα απαιτούν χρόνο και αμοιβαία κατανόηση διότι και για την *E.F.T.A.* μοιραία θα έχει γεννηθεί νέο διαπραγματευτικό περιβάλλον. Όλα ταύτα, εν περιπτώσει κατά την οποία τα πολιτικά πράγματα εκτονωθούν προς την κατεύθυνση του αισιόδοξου σεναρίου τού *soft Brexit*.

Έχει δοθεί ιδιάζουσα έμφαση¹⁴⁹ στις επιπτώσεις τού *hard/ clean Brexit* στα κράτη-μέλη τής *E.F.T.A.* με τα οποία μέσω των *οικονομικών ελευθεριών* έχουν αναπτυχθεί ποικίλα επιχειρηματικά *going concerns* στο Λιχτενστάιν και στη Νορβηγία, με επίκεντρο τον φόβο των εμπειρογνομόνων ότι η συζήτηση για την «επόμενη ημέρα» θα θέσει στο «περιθώριο» την *E.F.T.A.*. Έχει δε προταθεί κατά τις διαπραγματεύσεις το Η.Β. να «καθίσει» ανάμεσα στην Ένωση και στην *E.F.T.A.* με ισότιμες τις δύο οργανικές συνομιλήτριες καθ' ότι οι επιπτώσεις τού *Brexit* θα είναι και αυτές *ομοιόμορφες* διά αμφοότερες.

Είναι επιεικώς αφελές να προσμένουμε μία επανεξέταση τής *E.F.T.A.* από το Η.Β., από την άλλη πλευρά όμως είναι εξίσου αφελές να προσμένουμε πως το Η.Β. δεν θα «ανοίξει λογαριασμούς» και με αυτή την «μικρά» περιφερειακή ένωση τούς οποίους θα κληθεί να διαχειριστεί στο πλαίσιο τού πολυσυζητημένου «γενναίου» *διμερούς συμφώνου*.

Hard/ clean Brexit συνεπάγεται κατ' ανάγκη ολοσχερής έξοδος από την *Ενιαία Αγορά* και από τα «υποσύνολα» της.

¹⁴⁹ “*Liechtenstein Highlights – Brexit, E.F.T.A. & E.W.R.*”, Universität Liechtenstein News Blog (πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).

Τελικές συμπερασματικές επισημάνσεις

Η «δήλωση βουλήσεως» της πολιτείας του Ηνωμένου Βασιλείου είναι εξ υπαρχής ξεκάθαρη ως προς ορισμένες αναφορές πλην όμως αμφίσημη ως προς κάποιες άλλες.

Το κράτος-μέλος επιδιώκει την αποδέσμευση του από τη δικαιωματική *αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας*, δεδομένου του ότι ως ειρηνική χώρα και συνάμα διακεκριμένη οικονομία ευκαιριών σταδιοδρομίας, έχουσα μάλιστα το στρατηγικό πλεονέκτημα της *lingua franca*, συστήνει δημοφιλή προορισμό για αναζήτηση ευκαιριών επιστημόνων, ειδικευμένων τεχνιτών και επιτηδευματιών, ορμώμενων κυρίως από υπό ύφεση χώρες. Κατά συνέπεια, κάθε χρόνο το Η.Β. «συνωστίζεται» από πλήθη αποδήμων από όλα τα μήκη και πλάτη της Ένωσης, και όχι μόνο. Παράλληλα όμως «συνωστίζεται» και από «εταρικούς μετανάστες», μεταξύ άλλων, για τους νευραλγικούς αναπτυξιακούς κλάδους της ορμώμενης εξ άπω Ανατολής βαριάς αυτοκινητοβιομηχανίας, της ναυτιλίας, των χρηματοπιστωτικών εταιρειών. Οι «μετανάστες» αυτοί προσδίδουν *εξαγωγική πίστωση*, δηλαδή προστιθέμενη αξία στην εθνική οικονομία του Η.Β. αξιοποιώντας τις διατάξεις περί *ελεύθερης εγκατάστασης* σε συνδυασμό με το εν γένει φιλο-επιτηδευματικό θεσμικό περιβάλλον για το οποίο το Η.Β. φημίζεται ήδη από τα μέσα της Βιομηχανικής Επανάστασης.

Ας μην παραβλέπουμε πως το Η.Β. είναι η χώρα η οποία σφυρηλάτησε την κουλτούρα του *laissez faire, laissez passer* που σε ακριβή μετάφραση σημαίνει *αφήστε τους να πράξουν, αφήστε τους να περάσουν* ή σε απόδοση να *(εν-)πορευθούν*. Η αμφισημία γεννάται στο σημείο στο οποίο ενώ αξιώνεται η αποδέσμευση από την *Ενιαία Αγορά*, επιζητείται ειδική, προνομιακή σχέση με την τελευταία. Μπορεί το *laissez faire* το οποίο διαπνέει τις *Συνθήκες* να υλοποιηθεί στον ίδιο βαθμό στο πλαίσιο ενός «γενναίου» διμερούς συμφώνου *ελευθέρου εμπορίου*; Δύναται να υπάρξει υπό όρους *laissez faire*; Το δράμα ακόμα εκτυλίσσεται.

Η «επανεθνικοποίηση» όμως της οικονομίας και του δικαστικού συστήματος του Η.Β. και η μέχρι στιγμής εκπεφρασμένη άρνηση του να ενταχθεί στο «υποσύνολο» της *E.F.T.A.*, μας οδηγούν στο φυσιολογικό συμπέρασμα πως η διεθνής νομική εξομείωση του Η.Β. με *τρίτες χώρες*, μετά και της σταδιακής τυπικής απόρριψης του *κοινοτικού κεκτημένου* από την νομοθεσία του, μοιραία θα οδηγήσει σε *lesser rights* από αυτά τα οποία εγγυόνται οι *Συνθήκες* και ερμηνεύονται δυναμικά και *ομοιόμορφα* υπό το *Δ.Ε.Ε.*.

Στο όποιο «γενναίο» ή «ολοκληρωμένο», «τομεακό» *διμερές σύμφωνο* υποκείμενο στο *δημόσιο διεθνές δίκαιο* και συναφώς στον έλεγχο διεθνούς *forum*, αντί του *Δ.Ε.Ε.*, δεν θα δυνάμεθα πλέον να κάνουμε λόγο για *ελευθερία εγκατάστασης εταιρειών* αλλά στην καλύτερα περίπτωση για *δικαίωμα εγκατάστασης εταιρειών*. Το δικαίωμα αυτό θα είναι ένα *υπό προϋποθέσεις δικαίωμα*, ουχί απόλυτο, στην καλύτερα περίπτωση με *προϋποθέσεις* ενδεχομένως πιο ευνοϊκές, λόγω της προΐστορίας του Η.Β. με την *Ένωση*, από αυτές που απολαμβάνει η Ιαπωνία, η Ινδία ή η Κίνα. Όπως όμως το *ευρωπαϊκό δίκαιο* δεν κάνει διακρίσεις ομοίως δεν κάνει και το *διεθνές δίκαιο*

διακρίσεις. *Τρίτη χώρα*, σημαίνει *τρίτη χώρα*, τίποτα ολιγότερο.

Δεν είμαστε εις θέση να προβλέψουμε το περιεχόμενο τού *διμερούς συμφώνου* που θα καταρτιστεί αναμεταξύ Η.Β.-Ε.Ε.(-Ε.Ε.Τ.Α.) μετά την *αποχώρηση*, εάν εν τω μεταξύ δεν έχει εγκριθεί η *συμφωνία αποχώρησης* από τη Βουλή των Κοινοτήτων, που θα παράσχει την δικαιωματική «γέφυρα» της *μεταβατικής (μέχρι το διμερές σύμφωνο) περιόδου*, αλλά είμαστε εις θέση να κατανοήσουμε πως το δικαίωμα στην *ελεύθερη εγκατάσταση* προϋποθέτει την ύπαρξη δικαιώματος στην *ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων*.

Περαιτέρω, είμαστε εις θέση να κατανοήσουμε πως ενώ τα *ατομικά δικαιώματα* στην κοινωνία των λεγομένων *πεπολιτισμένων εθνών* είναι *κεκτημένα* και απολαμβάνουν *νομικής συνέχειας* προστατευμένης υπό το *διεθνές δίκαιο*, οι *οικονομικές ελευθερίες* είναι «ιδιώνυμες» ως δημιουργήματα των *συνθηκών* που τις προβλέπουν. Λ.χ., αυτό που ισχύει για ένα *πολίτη της Ένωσης, φυσικό πρόσωπο* που εργάζεται παλαιόθεν ως καθηγητής πανεπιστημίου στο Η.Β. αλλά δεν έχει ποτέ αιτηθεί την *βρετανική υπηκοότητα* δεν ισχύει κατ' ανάγκη για μία *ε/ Ευρωπαϊκή ε/ Εταιρεία* ή οποία διατηρεί την έδρα της ή τη *δευτερεύουσα εγκατάσταση* της στο Λονδίνο. Ο καθηγητής ασφαλώς δεν θα απελαθεί την επομένη τού *Brexit*, η εταιρεία όμως για να δύναται να επιχειρεί στην αγορά τού Η.Β., την επομένη τού *Brexit*, θα υποχρεωθεί να ενδυθεί τύπο που αναγνωρίζεται από το οικείο εταιρικό δίκαιο. Αντίστροφα, λ.χ., ένας Βρετανός υπήκοος ο οποίος εργάζεται ως αρχιτέκτων-μηχανικός στη Γερμανία ομοίως δεν θα απελαθεί την επομένη τού *Brexit*, μία *Ltd* όμως ενδεχομένως να χρήζει να ενδυθεί τύπο που θα αναγνωρίζεται από το γερμανικό εταιρικό δίκαιο που εμφορείται από τη *θεωρία της πραγματικής έδρας*. Φυσικά και νομικά πρόσωπα όμως για το μέλλον θα υπόκεινται στις διατάξεις τού *διμερούς συμφώνου* οι οποίες ευελπιστούμε πως δεν θα «απογαλακτιστούν» από την *ευρω-ενωσιακή φιλοσοφία δικαίου* και πως θα είναι ουσιαστικά, ουχί μόνο διακηρυκτικά, «γενναίες».

Η παρούσα Πραγματεία κλείνει στο σημείο αυτό με την αισιόδοξη ευχή το *Brexit* να είναι *clean* ουχί *hard* ούτως ώστε να διαμορφώσει το γόνιμο περιβάλλον διαπραγματεύσεων για το αύριο των σχέσεων, πόσο μάλλον όταν η *Ένωση* έχει μέχρι στιγμής επιδείξει θεσμική μεγαθυμία αποδεχόμενη, μεταξύ άλλων, τη *συμφωνία αποχώρησης*. Θα είναι πραγματικά τραγικό setback για την διεθνή οικονομία και για τον διεθνισμό εν γένει ένα *hard Brexit* που θα σηματοδοτεί τον corporate «εθνικισμό» και θα επιβεβαιώνει την εικόνα τού εξωφύλλου τής Πραγματείας, δηλαδή το να «παιχτούν στα ζάρια» τα συμφέροντα των επιχειρηματικών δημιουργών τής *Ένωσης* και ταυτόχρονα να γίνει μία «κόκκινη» κηλίδα στον χάρτη τής Ευρώπης η μητέρα πατρίδα του ελευθέρου εμπορίου και τού κοινοβουλευτισμού.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ/ ANNEX

I. Γραφήματα

Γράφημα 1 - Σημ. Οι θεωρίες τής έδρας ‘χαρτογραφημένες’ **σελ. 6.**

Γράφημα 2 - Σημ. Ο βαθμός απομάκρυνσης τού Η.Β. από την *E.E.* ανάλογα με την μεθόδευση τού *Brexit* και την «επόμενη ημέρα» που θα διαμορφωθεί **σελ. 11.**

Γραφήματα 3, 4 – Σημ. Ο κεντρικός ρόλος του Η.Β. στο ανά την *εσωτερική αγορά* εταιρικό δίκτυο **σελ. 14.**

Γράφημα 5 - Dataset from UK Companies House prepared in relation to Armour and Ringe (2017) **σελ. 18.**

Γράφημα 6 - Σημ. Στον επάνω χάρτη απεικονίζεται η δυνατότητα απεριόριστης πρόσβασης που δίνει το *passporting* των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με έδρα στο Η.Β. Στον κάτω χάρτη απεικονίζεται η διάσπαση τού δικτύου και ο σφόδρα πιθανολογούμενος κατακερματισμός του μετά *Brexit* **σελ. 19.**

II. Μνημονεύομενη νομοθεσία - Συνθήκες

Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- ΑΑ 21, 49, 49.2, 50, 54, 54.2, 55, 55.1· σελ. 3, 8.
- 4(2)(ι), 81 σελ. 36.

Συμφωνία αποχώρησης

- ΚΕΦ 15·
- Α. 15 σελ. 9.

Πολιτική διακήρυξη

- ΚΕΦ II· σελ. 9.
- ΚΕΦ IX σελ. 10.

Οδηγία 2017/ 1132

- ΤΙΤΛΟΣ I, ΚΕΦ II, ΚΕΦ. III, ΚΕΦ. IV·
- ΤΙΤΛΟΣ II, ΚΕΦ. I, II, III σελ. 12.

Ολλανδική νομοθεσία

- Αστικός Κώδικας BW άρθρα 2:216(3), 2:360, 2:465, 2:9, 10:118·
- Εταιρικός Κώδικας WFBV άρθρα 2(1), 2, 5, 4(1) σελ. 16.

Αυστριακή/ Γερμανική νομοθεσία

- Κεφάλαιο 10 - Austrian Act on Private International Law·
- Austrian General Civil Code, Section 1175(2) # German Commercial Code, Section 124· σελ. 19.
- 122 επ. της Transformation Act του Δεκεμβρίου του έτους 2018· σελ. 21.
- Section 3- Austrian Act on Cross-Border Mergers σελ. 29.

Οδηγία 2013/ 36

- ΤΙΤΛΟΣ III, ΚΕΦ. IV, Άρθρα 8-21·
- ΤΙΤΛΟΣ V, Άρθρα 33-39·
- ΤΙΤΛΟΣ VII σελ. 24.

Οδηγία 2005/ 56 /ΕΚ

- ΑΑ. 5-9, 10-12, 14· σελ. 27.

Companies (Cross-Border Mergers) Regulations 2007

σελ. 29.

Κανονισμός 2157/ 2001

- ΑΑ. 7, 8 παρ. 19, 9, 10, 12 παρ. 1 και 16 παρ. 1· σελ. 32.

Κανονισμός 2015/ 848

- AA. 3, 7 σελ. 36.

UNCITRAL Model Law σελ. 36.

Βρετανική νομοθεσία

- Insolvency Act 1986 σελ. 36.
- European Communities Act 1972 σελ. 41.

E.F.T.A. Convention σελ. 40.

E.E.A. Agreement

- AA. 2, 126, 127 σελ. 41.

III. Μνημονευόμενη νομολογία.

- *Factortame II* C-221/ 89·
- *Gebhart* C-55/ 94· σελ. 3.
- *Centros* C-212/ 97·
- *Überseering* C-208/ 00·
- *Inspire Art* C-167/ 01·
- *Sevic* C-411/ 03·
- *Daily Mail* C-81/ 87·
- *Cartesio* C-210/ 06·
- *Vale* C-378/ 10· σελ. 4.
- *Oscar Chinn case (United Kingdom v. Belgium)* PCIJ, 13 December 1934·
- *France v. United States*, PCIJ 1952·
- *Ahmadou Sadio Diallo*, ICJ judgment of 30 November 2010· σελ. 8.
- *Inspire Art* C-167/ 01· σελ. 16.
- *German Bundesgerichtshof*, Judgment of 21 March 1986, V ZR 10/ 85, BGHZ 97, 269· σελ. 17.
- *Trabrennbahn case German Bundesgerichtshof*, Judgment of 20 October 2008, II ZR 158/06, BGHZ 178, 192· σελ. 19.
- *Polydor v. Harlequin* C-270/ 80·
- *Grimme* C-351/ 08· σελ. 25.
- *Polbud* C-106/ 16· σελ. 30.
- *In re Olympus UK Ltd and others* [2014] EWHC 1350 (Ch)· σελ. 31.
- *Kornhaas* C-594/ 14· σελ. 36.
- *Eurofood IFSC Ltd* C-341/ 04·
- *Interedil srl. Case*·
- *Hans Brochier Holding Ltd v. Exner* [2006] EWHC 2594·
- *Re Hellas Telecommunication (Luxembourg) II* SCA[2009] EWHC 3199 (Ch). σελ. 37.

IV. Μνημονευόμενες διμερείς/πολυμερείς συμφωνίες

- *E.E.A./ E.F.T.A.*
- *Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας E.E. – Ουκρανίας*
- *Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης E.E. – Τουρκίας*
- *Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας E.E. – Ιαπωνίας*
- *C.E.T.A.*
- *G.A.T.S./ W.T.O.*
- *Συμφωνίες E.E. – Ελβετίας*
- *Σύμφωνο Ελευθέρου Εμπορίου E.O.K. – Πορτογαλίας*

σελ. 9.

σελ. 25.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βασιλόπουλος, Α., «Ελευθερία εγκατάστασης κατά το κοινοτικό δίκαιο. Η ερμηνευτική προσέγγιση του Δ.Ε.Κ. και η συμβατότητα των ρυθμίσεων για την ευρωπαϊκή αγορά», Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Νομικής, Τομέας Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου, 2009.

Μενγκ-Παπαντώνη, Μ. & Ταγαράς, Χ., «Η κατ' άρθρο 26.2 ΣΛΕΕ εσωτερική αγορά. Ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων», Νομική Βιβλιοθήκη, 2013.

Μίμτζα, Μ., «Η κινητικότητα των εταιρειών στην ευρωπαϊκή αγορά», Διπλωματική Εργασία Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σχολής Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πανεπιστημίου Πατρών, Αύγουστος 2016.

Παπαγιάννης, Δ., «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2007.

Περάκης, Ε., «Η νέα παρέμβαση του ΔΕΚ στο δίκαιο των εταιριών : Η διασυννοριακή συγχώνευση ως «ειδική λεπτομέρεια» της ελευθερίας εγκατάστασης», ΔΕΕ 3/ 2006, 285επ.

Πλιάκος, Α., «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Ταγαράς, Χ., «Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.

Αγγλική

Armour, J. et al, “Brexit and Corporate Citizenship”, Eur Bus Org Law Rev (2017) 18: 225–249.

Böckli, P., Davies, P. et al, “The Consequences of Brexit upon Companies and Company Law”, Cambridge University Faculty of Law, Research Paper 22/ 2017.

Basedow, J., “Brexit and Business Law”, China-EU Law J (2017) 5: 101–118.

Cervello, C.J.M. & Ribas, A.E., “The Consequences of Brexit on Companies and Company Law”, I.E. Business School, Working Paper, 27.07.2017.

Devin, T., “The end of a European Delaware, U.K. Ltds after Brexit”, Master Working Paper, 2018/ 11, Maastricht Centre of European Law.

Dumitru, I.O., “The European Company. Perspectives after Brexit”, Juridical Tribune, December 2017, vol.7, iss. 2, pp.134-145.

Henig, D., “Sweden, UK and the EU: Managing post-Brexit Relations and Defining a new Agenda for European Competitiveness”, European Center for International Trade Policy Brief 1, 2009.

Hillion, C. “Brexit means Br(EEA)xit: “The UK withdrawal from the EU and its implications for the EEA”, Common Market Law Review vol. 55, num. 1, February 2018, pp 135-156.

Mucciarelli, Prof. F.M., “Brexit: its impact on insolvency forum and law shopping”, SEPTEMBER 2017, SOUTH SQUAREDIGEST.

ÖBERG, M.L., “From EU Citizens to Third Country Nationals: The Legacy of Polydor”, pp. 33-44, Chapter in “Leaving the EU? The Legal Impact of “Brexit on the United Kingdom”, Institute of European Law Birmingham Law School University of Birmingham edited by Gee, G., Rubini, L., Trybus, M.

Piñeiro, C.L., “*Brexit and International Insolvency: Beyond the Realm of Mutual Trust*”, *Int. Insolvency. Rev.* (2017) Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/iir.1283.

Rammeloo, S., “*Cross-border company migration in the EU: Transfer of registered office (conversion) – the last piece of the puzzle? Case C-106/ 16 Polbud, EU: C: 2017: 804*”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2018, Vol. 25(1) 87–107.

Ratio, J., & Railus, H., “*The UK EU referendum and the move towards Brexit*”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2017, Vol. 24(1) 25–42.

Sampson, T., “*Brexit: The Economics of International Disintegration*”, *Journal of Economic Perspectives*—Volume 31, Number 4—Fall 2017—Pages 163–184.

Schoenmaker, D., “*The UK Financial Sector and EU Integration after Brexit: The Issue of Passporting*”, Chapter 4 in: N. Campos and F. Coricelli (eds), “*The Economics of UK-EU Relations: From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit*”, Palgrave Macmillan, London, pp. 119-138.

Shroeter & Nemeczek, “*The (unclear) impact of Brexit on the United Kingdom’s membership in the European Economic Area*”, 27 EBLR (2016), 921–958.

Sideri, C., “*The impact of Brexit on corporate mobility and regulatory competition*”, *European Competition Law Review*, 2019, vol. 40, issue 4, pp. 147-149.

Διαδικτυακή

European Commission - LSE, “*Study on the Law Applicable to Companies*” – Final Report 2016.

European Commission, “*Guide to the Case Law of the ECJ, Article 49 et seq. on Freedom of Establishment*” 2017.

European Parliament, Directorate General for Internal Policies, “*The Consequences of Brexit on Acquired Rights*”, 2017.

European Parliament, Directorate General for Internal Policies, “*The Consequences of Brexit on Services and Establishment*”, 2017.

European Parliament, Directorate General for External Policies, “*Future Trade Relations between the E.U. and the U.K.*”, 2018 (πρόσβαση στους Ιστότοπους των Θεσμών, Σεπτέμβριος 2019).

Broad, M., “*After Brexit: What do we Know about E.F.T.A.?*” **Leiden International Relations Blog**, March 10, 2019 (πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).

Cathiard, C., “*The European Company (SE) in Luxembourg: An Interesting Tool for International Growth or European Hub – an Opportunity under Brexit*”, published in **Global Legal Post**, April 2018 (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

Leutner, Dr. G., “*The clock is ticking. Hard times for U.K. Limited Liability Companies after a hard Brexit*” 2019 Business Law Magazine www.businesslaw-magazine.com (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

Valsan, R., “*Hard Brexit: Company Law and Governance Implications*”, Nov. 29, 2016, **Edinburgh Centre for Commercial Law Blog** (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

Wessels, B., “*Brexit and its Consequences for European Insolvency Law*”, Mar. 2016, **leidenlawblog** (πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).

“*Brexit-No Deal: Entrance to the E.U. single market or from the E.U. to the U.K. Market*”, posted in ALLGEMEIN, 18 FEB. 2019, **AQUAN Rechtsanwalte Blog** (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

“Brexit Quick Brief # 3”, **The Voice of Banking Blog** (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019).

“Liechtenstein Highlights – Brexit, E.F.T.A. & E.W.R.”, **Universität Liechtenstein News Blog**
(πρόσβαση Δεκέμβριος 2019).
